

Ľudia v pohybe

Lektorský text k putovnej výstave

1. Novodobé sťahovanie národov

Migrácia ako určitá forma pohybu sprevádza ľudstvo už od nepamäti. Ide o základný a prirodzený fenomén ľudskej spoločnosti od jej počiatkov až po súčasnosť. Môže mať rôznu intenzitu, dôvody, ako aj priebeh. Môže byť rovnako prirodzená, nenútená, ako aj násilná. Je ukazovateľom politického, ekonomického a kultúrneho vývinu spoločnosti, no rovnako môže byť jeho výsledkom. Najvýraznejšie migračné vlny prebiehali najmä v prvej polovici 20. storočia, ako dôsledky vojnových, či povojnových zmien, politických režimov, vznikom nových štátov, zmenami pôvodných hraníc štátov, odchodom za prácou do zahraničia, či vnútorným presídlením v rámci domovských krajín. Dôvodom k pohybu sú v poslednom období aj klimatické zmeny a s nimi súvisiace zhoršené prírodné podmienky, ktoré nútia ľudí sťahovať sa do prijateľnejšieho prostredia. V najväčšom meradle však ľudstvo do pohybu uviedli najmä udalosti 2. svetovej vojny, ktorej priebeh a výsledky nadobudli globálny charakter.

Foto 1: Sýrsky chlapec v utečeneckom tábore

Foto 2: Albánska utečienka so svojím dieťaťom

Foto 3: Vysychanie Aralského jazera je príčinou ekologickej migrácie obyvateľstva

Druhá svetová vojna a roky po nej

Vojenské operácie, násilné deportácie a presídľovanie obyvateľstva počas 2. svetovej vojny, predstavovali jednu z najväčších migračných vln v priestore Európy. Jej koniec však nepriniesol zastavenie týchto pohybov, naopak, ešte ich zvýraznil. Milióny ľudí sa po rôznych cestách a rôznymi prostriedkami snažili dostať do svojich vzdialených domovov. Nešlo iba o bývalých väzňov z koncentračných či zajateckých táborov. Bolo to aj veľké množstvo osirotených detí, žien, starých ľudí,

vracajúcich sa z nútených prác či utekajúcich pred Červenou armádou. Podľa odhadov bolo počas vojny takýmto spôsobom násilne zavraždených viac ako 40 miliónov ľudí. A pokiaľ niektorí sa do svojich domovov po rokoch odlúčená vracali, iní ich museli nedobrovoľne opustiť. Aj preto sa zaužívalo pre obdobie po roku 1945 slovné pomenovanie – novodobé sťahovanie národov.

Tento pohyb však nesúvisel len s povojnovým chaosom, ale aj s politickými rozhodnutiami víťazných mocností. Po skúsenostiach z vojny sa rozhodli presadzovať politiku národnostne jednoliatych štátov, čím by sa zamedzilo nárastu nacionálnych vášní v budúcnosti. Vyriešenie národnostnej otázky sa týkalo najmä nemeckej menšiny a bolo postavené na princípe tzv. kolektívnej viny. To spôsobilo, že zakrátko sa väčšina jej príslušníkov dala do pohybu najmä kvôli hroziacim čistkám. Vina za zločiny, páchané režimom nacistického Nemecka, sa prenášala na celú nemeckú populáciu, zvlášť, ak tvorila isté nezanedbateľné percento v inom štáte, kde už niekoľko generácií žila. To sa týkalo aj obnoveného Československa, v ktorom sa národnostná politika upriamovala najmä na miestnu nemeckú a maďarskú menšinu. Do platnosti vstúpili tzv. Benešove dekréty, ktorými boli príslušníci obidvoch etník po neobhájení štátnej spoľahlivosti zbavení československého štátneho občianstva a prinútení opustiť svoje domovy a majetky. Navyše, situáciu do vlastných rúk však preberalo aj domáce obyvateľstvo, ktoré sa nevyhlo ani násiliu, krutostiam či dehumanizácii, páchanej na príslušníkoch obidvoch menšín.

Foto 1: Koniec vojny

Foto 2: Zľava Churchill, Truman a Stalin na Postupimskej konferencii, ktorá rozhodla o odsune Nemcov

Karpatskí Nemci

Nemecká menšina na Slovensku bola v medzivojnovom období zastúpená omnoho chudobnejšie ako v českých krajinách. Tvorilo ju približne 300 000 Nemcov, ktorí sa usádzali už od obdobia stredoveku najmä v okolí banských miest na strednom Slovensku (tzv. Hauerland), západnom, ale aj východnom Slovensku v oblasti Spiša.

Okrem domáceho nemeckého obyvateľstva sa počet Nemcov na Slovensku zvýšil aj nastupujúcimi udalosťami, ako bol vznik Slovenského štátu a vypuknutie druhej svetovej vojny. Počas spojeneckého pomeru Slovenského štátu k nemeckej Tretej ríši, dopĺňali stavy tunajšieho nemeckého obyvateľstva tzv. beráteri (poradcovia) a aj jednotky nemeckej brannej moci, sídliacej najmä v tzv. Ochrannom pásme. S približujúcim sa koncom vojny, silnejúcimi protinemeckými náladami, ako aj obavami pred represiami zo strany postupujúcej Červenej armády, sa začalo vysťahovanie – evakuácia slovenských Nemcov z územia ČSR do Nemecka.

Po vojne sa podarilo väčšine evakuantov vrátiť do svojich pôvodných domovov. Avšak to netrvalo dlho. Porážka Nemecka a z nej vyplývajúce medzinárodné dohody určovali spôsob vysporiadania sa s príslušníkmi nemeckej menšiny na území ČSR. Rozhodnutím vlády a prezidenta bolo

týmto osobám odňaté československé štátne občianstvo. Neplatilo to pre tie osoby, ktoré sa počas vojny politicky neangažovali, alebo patrili k predstaviteľom protifašistického odboja. Druhým krokom bolo definitívne presídlenie z územia Československa, ktoré sa malo začať v januári 1946. Do tej doby do Nemecka (a Rakúska) utieklo, alebo bolo vyhnaných, niekoľko stoviek tisíc československých Nemcov. Aj keď sa malo vysťahovanie Nemcov organizovať humánnym spôsobom, často prebiehalo veľmi živelné, až násilné.

Foto 1: Nemci označení hákovými krížmi na kabátoch, čakajúci na odsun

Foto 2: Odsun Nemcov so svojím majetkom z pôvodných domovov

Maďarská menšina

Po odsune Nemcov sa maďarská menšina v obnovennej ČSR stala druhou najpočetnejšou menšinou. Prvým výraznejším zásahom po vojne bolo opätovné navrátenie južných oblastí, zabratých po Viedenskej arbitráži ako súčasti Maďarska, späť ČSR. Na tomto území migrovalo a usádzalo sa maďarské obyvateľstvo, ktoré tak po arbitráži získalo značné podmienky pre uplatnenie – ako učitelia, kňazi, štátni zamestnanci a podobne.

Prechodom tohto územia opäť pod právnu subjektivitu Slovenska sa osud tu žijúcich Maďarov dostal do slepej uličky. Ich prítomnosť tu nebola viac akceptovaná a v rámci národnostnej otázky vláda robila všetky možné kroky, aby toto územie opustili a vrátili sa späť do Maďarska. Na rozdiel od nemeckej menšiny, u ktorej sa uplatnil jednosmerný transfer, mocnosti v prípade Maďarov vláde ČSR odporučili vyriešiť problém tzv. koordinovanou výmenou obyvateľstva. Išlo teda o umiernenejšiu podobu pohybu obyvateľstva, no stále postavenú na nedobrovoľnom premiestnení, vykonanom na základe administratívneho rozhodnutia. Malo ísť o zásadu parity, to znamená: koľko maďarských Slovákov sa presídlilo na Slovensko, toľko slovenských Maďarov sa vysťahuje opačným smerom. Výmena obyvateľstva však nepriniesla výsledky, ktoré by československá vláda očakávala. K presídleniu sa na oboch stranách hlásil veľmi nízky počet záujemcov. Dôvodom bolo vybudované zázemie, ktorého by sa po návrate do vlasti museli presídlenci vzdať. Druhou snahou vyriešenia tohto problému sa zakrátko stala snaha o vnútornú kolonizáciu. Ňou sa v podstate myslelo premiestnenie časti maďarského obyvateľstva z južných území do vyprázdnených Sudet a obnovu tohto vojnou zničeného pohraničia.

V priebehu rokov 1946-1947 sa takýmto spôsobom zo Slovenska do Čiech presunulo okolo 50 000 rodín. Prinášalo to so sebou mnoho negatívnych javov a kritiky, pretože odsunutí museli opustiť svoj majetok, alebo ho predať hlboko pod cenu a vysťahovať sa do neznámeho prostredia, prípadne tento majetok prepadol štátu. Keďže dané riešenie sa takýmto spôsobom javilo ako veľmi nehumánne, bola aj myšlienka vnútornej kolonizácie v roku 1947 zastavená a musel sa hľadať humánnejší spôsob riešenia maďarskej otázky, tak, aby obyvateľstvo až tak neutrpelo vo svojej priestorovej orientácii. Tým sa nakoniec stala myšlienka reslovakizácie, teda úplnej asimilácie zvyškovej populácie Maďarov v ČSR.

Foto 1: Maďarskí Slováci sa sťahovali väčšinou vlakmi, slovenskí Maďari nákladnými autami, na ktorých odvážali aj svoj hnuiteľný majetok.

Foto 2: Rodina Némethovcov pred rodným domom v deň sťahovania sa z Pitvarošu do Serede.

2. Nepriateľ štátu

Monsterprocesy boli vykonštruované a zinscenované procesy koncom 40-tych a začiatkom 50-tych rokov. Na dlhé tresty i viac ako 25 rokov a tresty smrti boli odsúdení odporcovia komunistického režimu podľa vopred pripravených scenárov. Úlohou týchto procesov bolo ľudí odstrániť a u ďalších vyvolať strach. Procesy boli verejné a dobre propagované všetkými, vtedy dostupnými masovo-komunikačnými prostriedkami.

V 50-tych rokoch vrcholili procesy s partizánmi, ktorí sa zúčastnili Slovenského národného povstania (SNP). Tieto procesy boli prezentované najmä procesom s Viliamom Žingorom. V tom istom roku to boli i procesy s predstaviteľmi nekomunistických strán, ktoré trvali až do roku 1954. Najväčší proces predstavoval proces s Miladou Horákovou, nazývaný aj MONSTERPROCES. Na tento proces nadväzovali ďalšie, s počtom obžalovaných vyše 600 osôb. Výsledkom procesu boli štyri tresty smrti.

V roku 1952 za vykonštruované medzinárodné sprisahanie proti ZSSR Štátna bezpečnosť odsúdila na trest smrti Rudolfa Slánskeho, generálneho tajomníka strany, ktorý skončil na šibenici, ktorú sám vymyslel. Na trest smrti bol odsúdený i Vladimír Clementis (bol v Amerike a neuposlúchol varovania, aby sa nevracal naspäť. Neveril, že v ČSR sa mu môže niečo stať, keď sa ničím neprevinil). Ale boli aj ďalší odsúdení v monsterprocesoch.

Foto 1: Proces s Miladou Horákovou

Foto 2: Proces s Rudolfom Slánským

Milada Horáková

Milada ukončila gymnázium v roku 1921 a následne začala študovať na Právnickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Bola členkou Československého červeného kríža, Ženskej národnej rady, Československej strany národne socialistickej (ČSNS).

Publikovala niekoľko kritických článkov na poľnohospodársku politiku KSČ, o ktorých sa v spoločnosti veľa diskutovalo. Potom sa zaradila medzi poslancov ČSNS, ktorí odmietli zmeny v bezpečnostnej politike štátu.

Počas okupácie Československa Milada Horáková aktívne pôsobila v odboji, za čo ju Gestapo spolu s manželom zatklo, mučilo a 2 roky väznilo vo väznici na Pankráci. Po atentáte na Heydricha Miladu ako politického väzňa previezli do Malej pevnosti v Terezíne a odtiaľ deportovali do väznice v Drážďanoch. V Drážďanoch zostala vo väzbe až do jej oslobodenia americkou armádou v apríli 1945.

Po februárovom prevrate 1948 a nastolení totalitného režimu odišla z verejného života. V marci toho istého roku sa vzdala poslaneckého mandátu. Už od leta 1948 dostávala varovania a odkazy, že je sledovaná, aby emigrovala.

Verila, že situácia sa po februári 1948 zmení. Počítala s tým, že v ČSR dôjde k slobodným voľbám. Informácie o situácii v ČSR tajne posielala do zahraničia.

Súdny proces s Miladou Horákovou

Bol to prvý veľký proces, ktorého príprava prebiehala za účasti sovietskych poradcov. Obžalovaní dostali otázky, na ktoré sa museli naučiť odpovedať podľa pokynov poradcov. K výpovediam boli donútení rôznymi formami. Milada Horáková bola súdená za zločin velezrady, za porušenie zákona na ochranu republiky, za zločin vyzvedačstva, z porušenia štátneho tajomstva a vojenskej zrady.

Bola odsúdená na trest smrti a 27.6. 1950 popravená obesením. Jej vražda vyvolala veľký medzinárodný ohlas. Manžel následne emigroval do USA, dcéra zostala v Československu a vychovávala ju Miladina sestra.

Miladu Horákovú úplne rehabilitovali v roku 1990.

Deň 27. jún sa v Českej republike stal Dňom pamiatky obetí komunistického režimu (na Slovensku je to 24. jún).

Foto 1: Pamätník obetiam komunizmu v Prahe, ktorý má pripomenúť utrpenie väzňov, ich statočnosť a nezlomnosť.

Foto 2: Film Milada, 2017

Osud rodiny Jurčovičovej

V roku 1952 minister národnej obrany Alexej Čepička poslal návrh, aby boli štátne nespoľahlivé osoby vystahované z veľkých miest. Medzi vystahovanými boli sympatizanti Demokratickej strany, inteligencia, živnostníci, ľudia slobodných povolání a aj tí, ktorí vlastnili peknú nehnuteľnosť. Štátna moc celú Akciu B prezentovala ako riešenie naliehavej bytovej otázky. V Bratislave sa týmto spôsobom malo uvoľniť až 1500 bytov pre pracujúcu triedu.

Z domu na Palisádach do drevenice na Orave

Rodina Jurčovičová bola jedna z mnohých, ktorej sa Akcia B týkala. "Na konci 40-tych rokov bol otec vo väzení v Leopoldove a neskôr v lágri v Jáchymove, vraj za špionáž a velezradu. Bol však priaznivcom Demokratickej strany a to stačilo...", spomína si Mária Jurčovičová.

Otec sa vrátil z väzenia po 7-mich rokoch. Ako politický väzeň sa nemohol zamestnať, a tak skončil v profesii kŕmiča býkov. Rodina žila na Orave v dedinke Jasenová 13 rokov. Byty a domy tzv. triedy A dostali najvyšší predstavitelia strany a štátnej bezpečnosti. Nasledovali zamestnanci štátnych inštitúcií a až byty tzv. kategórie D dostali ľudia, ktorí ich potrebovali. V roku 1956 bola táto akcia označená za nezákonnú a nehumánnu. Snaha o odškodnenie poškodených prišla až v roku 1968. Avšak vplyvom spoločensko-politických zmien sa tak nakoniec nestalo.

Foto 1: Dom na Palisádach

Foto 2: Drevenica na Orave

Foto 3: Vystahovalecký dekrét

Biskup Pavol Peter Gojdič

Počas komunistami zinscenovaného tzv. Prešovského soboru 28. apríla 1950, ktorým režim zlikvidoval Gréckokatolícku cirkev, bol biskup Pavol Gojdič zatknutý a internovaný.

V dňoch 11. – 15. januára 1951 vo vykonštruovanom procese s biskupmi Vojtaššákom, Buzalkom a Gojdičom, biskupa Gojdiča odsúdili na doživotie, stratu všetkých občianských práv a finančnú pokutu 200 000 korún za velezradu a špionáž.

Amnestia prezidenta v roku 1953 mu trest zmenila na 25 rokov.

Biskup Gojdič nepodľahol dlhodobému psychickému a fyzickému týraniu a podľa svedectiev spoluväzňov dokázal žiť dôstojne i za múrmi väznice.

S podlomeným zdravím, no vyrovnaný, zomrel v leopoldovskej väznici 17. júla 1960, v deň svojich 72. narodenín.

Foto 4: Biskup Pavol Peter Gojdič

3. CEZ HRANICU NEPREJDEŠ!

Začiatok spoločensko-politických zmien

Šesťdesiate roky 20. storočia prebiehali v znamení uvoľnenia politického napätia v spoločnosti. Mierne zmeny sa prejavili napríklad aj v kultúrnych impulzoch (The Beatles). Európa však bola v tomto období stále rozdelená „železnou oponou“ na dve časti – západný a východný blok. Podľa dobovej komunistickej terminológie boli tieto bloky označované ako kapitalistický blok (Západ) a socialistický blok (Východ). Spoločnosť v Československu stále riadila komunistická strana. Prezident republiky Antonín Novotný zastával súčasne aj funkciu prvého tajomníka Ústredného výboru Komunistickej strany Československa (ÚV KSČ). Československo v roku 1960 prijalo novú ústavu, podľa ktorej sa stalo socialistickým štátom. Došlo k premenovaniu krajiny na Československú socialistickú republiku (ČSSR).

V druhej polovici 60-tych rokov, pod vplyvom uvoľňovania napätia vo svete, aj spoločnosť v Československu očakávala zmeny. Do popredia sa dostal Alexander Dubček, označovaný aj ako „politik s ľudskou tvárou“, ktorý sa začiatkom roka 1968 stal prvým tajomníkom ÚV KSČ. Antonín Novotný 22. marca 1968 odstúpil z funkcie prezidenta a 30. marca 1968 tajným hlasovaním Národné zhromaždenie zvolilo za prezidenta republiky generála Ludvíka Svobodu.

Československá jar 1968 a okupácia krajiny

V marci 1968 dochádza k obmedzeniu a neskôr aj k úplnému zrušeniu cenzúry. Postupne sa začal vytrácať zo spoločnosti strach. Nastala explózia informácií. KSČ získala spontánnejšiu, skutočnejšiu podporu obyvateľstva.

Predstaviteľ ZSSR, Leonid Brežnev, vyjadril veľkú nespokojnosť s politickým dianím v ČSSR. Pripojili sa k nemu aj ďalší socialistickí predstavitelia východného bloku (Poľsko a NDR). Medzi ZSSR a ČSSR nasledovali rokovania o riešení domácej situácie. Demokratizácia komunistického režimu v Československu bola pre Sovietsky zväz neprijateľná. KSČ muselo sľúbiť, že v krajine udrží svoju moc a ničím nenaruší spojenecké vzťahy krajín Varšavskej zmluvy. Medzitým členovia konzervatívneho krídla KSČ napísali Brežnevovi v ruštine pozývací list, v ktorom ho žiadajú o pomoc, pretože sa obávajú vypuknutia revolúcie v Československu. Pozývací list poslúžil ako zámienka na vojenský zásah vojsk Varšavskej zmluvy 21. augusta 1968 v Československu.

Foto 1: Praha, august 1968

Foto 2: Alexander Dubček

Dovolenka v roku 1968, na ktorú sa nezabúda

Ak sa povie Československá jar, starší si hneď spomenú na Dubčekove rožky a na prvé voľné soboty. Ale tých niekoľko mesiacov slobody v roku 1968 prinieslo oveľa viac. A v neposlednom rade, našinec dostal relatívnu voľnosť pohybu a možnosť spoznávať svet, dokonca i Západ.

Uvoľnenie cestovania

Už v roku 1967 vycestovalo z ČSSR na Západ okolo 263-tisíc ľudí, čo bolo trikrát viac ako v roku 1963. Zaujímavosťou je, že kým sa v rokoch 1964 – 1966 nevrátilo do vlasti takmer 1 percento vycestovaných, v roku 1967 emigrovalo už len 0,14 percenta. Na jar 1968 to bol jeden z hlavných argumentov reformátorov v prospech ďalšej liberalizácie predpisov o cestovaní do zahraničia.

Najmä „juhoslovanská“ cesta na Západ bola pre potenciálnych emigrantov z ČSSR lákavá. Mnohí Srbi a Chorváti totiž už vtedy pracovali v západnom Nemecku či v Rakúsku a mohli teda našincovi predať nejaké devízy (zahraničnú menu). A dokonca požíčovali "turistom" z ČSSR svoje doklady, aby im tak umožnili ilegálny odchod do západných krajín.

Z dovolenky do emigrácie

Desaťtisíce Čechov a Slovákov si v zahraničí vypočuli 21. augusta 1968 vo večerných hodinách prvé správy o vpáde spojeneckých vojsk na územie ich vlasti. Vrátiť sa domov v tejto situácii mnohí nielenže nechceli, ale ani nemohli. Velenie intervenčnej armády nechalo štátne hranice zvnútra otvorené, zvonku ich uzavrelo. Generáli takto konali na vyšší pokyn z Kremľa za účelom zbaviť sa všetkých potencionálnych odporcov socialistického režimu v Československu. Krajinu opustilo do roku 1970 okolo 74 -tisíc občanov.

Mária Hupková

„Moje občianstvo v tejto krajine mi bolo dané od Boha. Ja som sa tu narodila. Mne ho nemôže nikto zobrať.“

Mária Hupková pracovala v roku 1968 so svojím manželom Ivanom Hupkom v Československej televízii Bratislava, v redakcii publicistiky a dokumentárnej tvorby. Spolu mali dve dcéry. Napriek tomu, že ich tvorba prechádzala cenzúrou a programy, ktoré vytvorili, boli na poradách kontrolované, život ich naučil, ako čítať a počúvať „medzi riadkami“. Po troch týždňoch okupácie sa rozhodla s manželom a deťmi emigrovať do Austrálie. Tu založili slovenskú komunitu, školu, krúžky, knižnicu. Za emigráciu ich v neprítomnosti slovenská justícia odsúdila k väzeniu. Slovensko navštívili až po viac ako 20-tich rokoch, keď to bolo po zmene režimu možné. Manželia sa nepovažujú za emigrantov, milujú Slovensko a nikdy naň nezabudli. Skôr o sebe hovoria, že sú „utečenci“, Slováci, ktorí žijú ďalej.

„Keď nás obsadili, vojaci prišli zo všetkých strán so samopalmi. Snažili sme sa s nimi diskutovať, ale vyhнали nás. Na druhý deň sme prišli do práce a dvadsiateho druhého augusta sa zhromaždilo na námestí strašne veľa ľudí. Tam boli davы ľudí pred poštou. Penzisti si išli pre penziu a my sme šli normálne do práce, ale ešte k tomu bol aj deň zálohy, pamätám si, takže išli sme si aj pre peniaze. A naraz sa strhla paľba, strieľalo sa do veže Milosrdných bratov a proste ľudia ako vždy v obrane sa posúvajú dozadu, aby si aspoň chrbát ochránili...V tom čase sme bývali na Michalskej ulici a helikoptéry veľmi nízko lietali. Samopaly mali namierené, prakticky človek cítil, rovno do nás. Bola to hrozná doba. Ale naše štáby stále ešte pracovali a ja som väčšinou chodila s mojím mužom, keď bol vonku na filmovačke, takže som zažila

aj to, keď bolo niekoľko našich štábov zastavených sovietskymi hliadkami. A boli im zobraté kamery a materiály, samozrejme všetko, a nezaobchádzalo sa s nimi veľmi pekne... Nemohli sme sa rozlúčiť s nikým. A to bolo také smutné. Totiž dvadsiateho prvého augusta 1968 mala moja mamička päťdesiat rokov. Chystali sme sa na veľkú oslavu. A nakoniec bolo z toho toto. A odišli sme, nemohli sme nič povedať. Nemohli sme sa rozlúčiť, nemohli sme urobiť nič. A my sme ešte boli jedni z tých poriadnych, nechali sme doma všetky doklady. Niektorí ľudia si ich brali do zahraničia a niektoré západné agentúry ich proste zobrali, odovzdávali na OSN, ktoré potom hovorilo, že teda prečo vám takto utekajú ľudia... Odchádzali sme do Viedne do Rakúska. Našťastie, boli sme zo skupiny neveľa ľudí, ktorí mali doložky platné a mali sme novinárske vycestovacie povolenia na desať rokov. Neobmedzený príchod a odchod. Takže to bolo také jednoduchšie. Nešli sme spolu, ja som išla s deťmi osobitne a môj muž išiel osobitne. Vo Viedni to bolo veľmi rýchlo, za tri týždne sme už boli v Austrálii. A do Austrálie sme išli preto, lebo to bolo ďaleko, dosť ďaleko. Nechceli sme byť nikde blízko, lebo sme neznášali tie sústavné informácie toho, čo sa dialo. Samozrejme, že sme boli veľmi stresovaní... A ťažko, ťažko sa tam začínalo. Neovládali sme jazyk. Takže to trvalo chvíľu..."

„... Najväčšia strata je rodina. A každý má, každý má rodinu, každý chodí niekam na prázdniny. Toto moje deti nikdy nemali. A potom sme to kompenzovali tak, že mali tety a strýkov takých istých ako sme my. Ja mám kopu takých adoptovaných všelijakých vnúčat. A aký bol prínos? Kľudný život. Mňa toto najviac vždy trápi, alebo mrzelo. Takže tá sloboda a ten pokojný život je draho zaplatený..."

Foto 1: Manželia Hubkovci (v strede)

"Normalizujeme" spoločnosť

Pokus o spoločensko-politickú reformu v roku 1968 v Československu zlyhal. Snaha o vytvorenie socialistickej demokracie nevyšla. Nový model socializmu s centrálnou riadenou ekonomikou, monopolom KSČ a jednotnou ideológiou mal byť rozšírený o základné občianske a ľudské práva (rok 1968 bol vyhlásený za rok medzinárodných ľudských a občianskych práv). Česko-slovenský experiment v podstate stroskotal na svojich vlastných paradoxoch: na bizarnej snahe KSČ stať sa demokratickou organizáciou, samozrejme, bez pluralitného politického systému a opozície.

Československa sa nevzdáme

Stratiť Československo by znamenalo pre sovietske vedenie narušenie obrany východných hraníc, oslabenie Varšavskej zmluvy a tým aj Sovietskeho zväzu. Spoločnosť na radikálnejšie zmeny nebola pripravená, predovšetkým nie vo vzťahu k Sovietskemu zväzu, od ktorého bola dlhé roky závislá. Nádej na zmenu a lepší život sa stratila a opäť nastúpil prísny komunistický režim, podporovaný Sovietskym zväzom. Alexander Dubček bol odvolaný z postu vedúceho tajomníka ÚV KSČ a neskôr aj z politického života. Na jeho miesto v roku 1969 nastúpil prosovietsky orientovaný Gustáv Husák.

Ako ďalej?

Nasledujúce obdobie, od roku 1969 až do polovice osemdesiatych rokov, označujeme aj ako obdobím „normalizácie“ („znormlizovanie“ pomerov v štáte, odstránenie reforiem a reformátorov, zavedenie striktné prísneho, ortodoxného komunistického režimu). Napriek tomu, že sa G. Husák vydáva za tvorca federalizácie, po nástupe na post vedúceho tajomníka ÚV KSČ sa priklonil k centralizácii politickej i štátnej moci. Nastali čistky, všetci komunisti museli prejsť previerkami, museli súhlasiť s augustovou intervenciou vojsk, označovanou ako „internacionálna (medzinárodná) pomoc“. Tí, ktorí sa angažovali v reformách, boli vylúčení z komunistickej strany, stratili zamestnanie. Ako náhradu dostali nekvalifikované a zle platené miesta (na Slovensku bolo z komunistickej strany vylúčených okolo 53 tisíc členov, z čoho takmer polovica bola z radov inteligencie). O miesta prišli aj tí, ktorí neboli členmi komunistickej strany. Ak mala nastať zmena v Československu, táto zmena sa najprv musela uskutočniť v Sovietskom zväze. S nástupom Michaila Gorbačova do funkcie generálneho tajomníka Komunistickej strany Sovietskeho zväzu sa začali pomery v celom sovietskom bloku meniť. Liberalizácia však postupovala veľmi pomaly. Politické vedenie v Československu na čele s G. Husákom, ktorý od roku 1975 zastával už aj funkciu prezidenta republiky (došlo tak k definitívnemu spojeniu strany a štátu), zmenám nebolo naklonené.

Foto 1: Gustáv Husák

4. Opona padla

"Studená vojna"

Po roku 1945 sa na svete vyprofilovali dve súperiace veľmoci. Na jednej strane USA spolu so štátmi západnej Európy a na druhej strane Sovietsky zväz spolu s krajinami východnej Európy. Západ a Východ boli spočiatku len názorovo rozdielne, postupom času však bola vytvorená tvrdá hranica, tzv. železná opona. Tento konflikt nikdy neprerástol do otvorenej vojny, v ktorej by s najväčšou pravdepodobnosťou boli použité atómové zbrane.

Berlínsky múr

Hlavným symbolom tzv. studenej vojny sa stal múr, ktorý rozdeľoval Berlín. Po skončení 2.svetovej vojny bolo Nemecko rozdelené na 4 okupačné zóny (francúzska, britská, sovietska, americká). Tak isto bolo rozdelené aj hlavné mesto Nemecka. Okolie Berlína, s výnimkou zón ovládaných západnými mocnosťami, bolo priamo pod kontrolou moskovskej vlády. Obyvateľstvo sa preto snažilo utiecť cez Berlín do demokratického sveta. Tieto úteky zastavila výstavba Berlínskeho múru, ktorý sa postupne z plotu z ostnatého drôtu posilnil až na mohutný múr s dĺžkou 150 km. V roku 1989 došlo k pádu Berlínskeho múru, ktorý je dodnes symbolom zjednotenia Európy.

Železná opona

Pomyselná hranica, ktorá oddeľovala Východ (komunistický) od Západu (demokratický). Československí pohraničníci chránili 920 km „železnej opony“. Úlohou stráže nebola až tak ochrana pred útokom zo zahraničia, mali najmä zastaviť Čechov a Slovákov, utekajúcich zo štátu.

Foto - obrázok 1: Karikatúra zobrazuje jeden z horúcich momentov „Studenej vojny“. Ide o karibskú krízu. Svet bol veľmi blízko použitia jadrových zbraní.

Foto 2: Na svete bolo otestovaných 2127 jadrových zbraní, posledný test uskutočnili v roku 2006.

Alexander Dubček

*27.11.1921 - † 7.11.1992

Rodák z Uhrovca

Narodil sa v tom istom dome ako Ľudovít Štúr. Celé detstvo i časť mladosti strávil v Sovietskom zväze. Do vlasti sa spolu so svojou rodinou vrátil v roku 1935. So svojím bratom Júliusom sa aktívne zúčastnil SNP. Jeho politika bola ovplyvnená štúdiom Vysokej politickej školy v Moskve. Po vyštudovaní sa postupne stal 1. tajomníkom Ústredného výboru KSS a neskôr 1. tajomníkom Ústredného výboru KSČ.

Politik s ľudskou tvárou

Politik Československej jari, ktorý sa snažil o zmenu a presadení reformného Akčného programu KSČ. Ten mal za úlohu zdemokratizovať vtedajšiu spoločnosť na základe ideí socializmu. Aj vďaka Dubčekovi nastalo postupné uvoľnenie režimu. Týmto programom sa začal presadzovať pojem „socializmus s ľudskou tvárou“. Zmeny boli zastavené 21.8.1968 inváziou vojsk Varšavskej zmluvy.

Nezlomný muž

A. Dubček bol prinútený podpísať Moskovský protokol a aj tzv. Obuškový zákon. Po niekoľkomesačnom pôsobení ako veľvyslanec v Turecku bol odvolaný a vylúčený z komunistickej strany. V období normalizácie žil v izolácii ako technik Západoslovenských štátnych lesov.

Osobnosť návratu

V novembri 1989 sa stal jednou z kľúčových postáv „nežnej revolúcie“, vrátil sa do verejného politického života. Svojím prejavom a charizmou apeloval na pokojný priebeh vtedajších revolučných udalostí a vyzýval spoločnosť k premene. Bol navrhnutý za kandidáta na prezidentské kreslo a široká verejnosť ho podporovala. Alexander Dubček predstavuje jednu z najvýznamnejších postáv moderných československých dejín, je to muž, ktorý prvý vniesol nové myšlienky, posúvajúce náš štát, do demokratickej Európy. Po roku 1989 sa stal predsedom Federálneho zhromaždenia a vynaložil značné úsilie pri budovaní federálneho slobodného štátu, založeného na demokratických hodnotách „nežnej revolúcie“. Alexander Dubček zahynul na následky autonehody 7.11.1992.

Foto 1: Rodný dom Alexandra Dubčeka

Foto 2 a 3: Alexander Dubček bol úplne bežný človek, ktorý navštevoval aj kúpalisko.

Foto 4: Miesto dopravnej nehody Alexandra Dubčeka

Nežná revolúcia

Nespokojnosť ľudí voči režimu v Československu vyvrcholila 17.11.1989. V Prahe sa vtedy uskutočňovala spomienka na študentov, ktorí boli nacistami zastrelení v roku 1939. Zhromaždenie štátna polícia kruto

rozohnala. Tento zásah pobúrila verejnosť a tak sa začala pridávať k protestujúcim. Vznikli dve politické hnutia: Občianske fórum a Verejnosť proti násiliu. Demonstranti vyzývali vládu, aby odstúpila.

Pod váhou týchto udalostí podal prezident Gustáv Husák demisiu a po 42 rokoch zavládla v krajine opäť demokracia. Komunistický totalitný režim, ktorý v Československu trval od februárového prevratu v roku 1948, padol. Novým nekomunistickým prezidentom sa stal divadelník Václav Havel a predsedom Federálneho zhromaždenia (vtedajší názov parlamentu ČSFR) sa stal Alexander Dubček, vedúca osobnosť československej jari. Prvé slobodné parlamentné voľby sa uskutočnili v roku 1990.

Foto 1: Vladimír Mečiar a Václav Klaus dohadujú rozdelenie Československa

5. UTEČENCI VČERA A DNES

Vojna v Bosne

Vojna v Bosne predstavuje súčasť vojenského konfliktu v Juhoslávii (1991-1995). Po zrútení komunistického systému v krajine sa vyhrotili ekonomické, národné a náboženské rozdiely, ktoré prešli do občianskej vojny. Chorvátsko a Slovinsko, ako ekonomicky najsilnejšie krajiny, sa chceli osamostatniť, čomu sa snažilo zabrániť Srbsko. V národnostne zmiešanom štáte, Juhoslávii, to znamenalo aj snahy o presídľovanie a čistky na civilnom obyvateľstve. Bol to najväčší vojenský konflikt v Európe od druhej svetovej vojny a vyžiadal si tisíce mŕtvych najmä na strane civilistov

MIRSAD SOLAKOVIC (nar. 1978, Bosna)

Bosnianský moslim sa narodil v roku 1978. Traumatické zážitky, ktoré prežil ako tínedžer vo vojnových časoch, ho ovplyvnili na celý život. Z koncentračného tábora, zriadeného v jeho bývalej škole, sa mu podarilo utiecť a emigrovať s celou rodinou do Veľkej Británie, kde v súčasnosti pracuje ako učiteľ.

„Prišiel som do školy a zbadal som svojho učiteľa v uniforme s kalašnikovom na stole, mieriacim na mňa. Tak som povedal učiteľovi: „Prečo na sebe máte uniformu? Prečo je tá zbraň namierená na mňa?“ A on na to: „Bojíš sa ma, lebo som Srb? Bojíš sa, že ťa zabijem?“. Vychrlil to na mňa, mal som len trinásť rokov a povedal som: „Neviem, že ste Srb, myslel som si, že sme všetci rovnakí.“

V okolí, kde sme boli my, bolo veľa domov zničených, z nejakého dôvodu ešte nedorazili do našej dediny a keď nám bolo povedané, že jednotky, pozemné jednotky, prišli do dediny, myslím, že vtedy začal horor. V to konkrétne ráno bolo slnečno a všetko, čo som počul, bol príchod vojenského nákladiaku.

Moja mama ku mne pribehla a potom prišiel môj otec, povedal: „Pozri, budú ťa vypočúvať. Nepovedz nič.“

„Čo ak sa mi budú vyhrážať, že ma zabijú?“

„Čokoľvek ti povedia, aj keby ťa mali zabiť, nehovor nič.“

„To sa mi zavrátilo do hlavy a ostalo to tam.“ V okamihu keď prišli, boli sme pred domom. Skupina šiestich mužov. Ako prichádzali, rodičia stáli pri mne a otec mi pošepkal: „Nepozerať sa im do očí.“ Pretože ako na nás pozerali, začal som sa pozerať na nich. „Nepozerať sa im do očí.“ A to bola najlepšia rada, akú som dostal od svojho otca. Viete, vtedy som to nevedel, ale myslím, že vtedy sa stanete svedkom a vaša šanca na prežitie je nižšia. Pozriete sa na niekoho a zapamätáte si jeho tvár a oni vás musia zabiť, pretože ste svedkom, ktorý môže v budúcnosti niekoho identifikovať. Takže vyvarovať sa očnému kontaktu je nutnosť. Oni, hm, vyzliekli ma donaha pred 26 členmi rodiny a mučili ma. Začalo to, hm, postavili ma na popravisko a položili mi jednoduché otázky: „Vieš, že by niekto dával zbrane ľuďom v dedine pre miestnu armádu?“ Len som zdvihol ruky. Na tom mieste mi povedali: „Ak nám neodpovieš, dostaneš tri možnosti, inak ťa zastrelíme.“ Trikrát som nepovedal nič. Otec bol hneď naproti mne. Keď ma dovedli na popravisko, bol som na moment preč od mamy, od rodiny, len ja a otec sme boli odvedení za kríky, ale mohli ma počuť, boli doslova za rohom. Moja mama si myslela, že ma zabili v momente, ako padol prvý výstrel. Vystrelili mi ponad hlavu, potom druhý náboj a tretí, myslím, že ten vojak ťukol do hlavne, tak ma netrafil. Potom mi do rúk podali dva odistené granáty. Ani som nevedel, čo znamená, že sú odistené. Povedal mi, drž to pevne a ak to pustíš, vybuchneš a zabiješ aj zvyšok svojej rodiny. Držal som ich tak pevne, akoby na tom závisel môj život. Nebol som si istý, či sú poistky vytiahnuté alebo nie, ale bol som presvedčený, že sú. Len v momente, keď mi ich vojak zobral z rúk, keď som videl, s akou opatrnosťou ich berie, uvedomil som si, že sú naozaj odistené. Dali odistené granáty 13 ročnému dieťaťu. Očividne to nebolo dosť, začali ma mlátiť prackou z opasku, vojenskou prackou. Bitka začala úderom pažby z pušky a pokračovala niekoľko hodín, pravdepodobne najdlhších hodín, aké som kedy zažil. Až keď som začal vykašľávať krv, šla mi z úst aj z nosa, až vtedy prestali. Počul som jedného vojaka povedať: „Prídeme naspäť, zabiť ťa“, a ja, ja, ležal som v kaluži krvi a čo je zaujímavé, rodičia, rodinní príslušníci boli vystrašení, báli sa ku mne priblížiť dlhú dobu, až kým vojaci neodišli.

Jednotky postupne prichádzali a ostreľovali našu a okolité dediny. Etnicky „čistili“ celú oblasť a odvádzali nás do koncentračných táborov v Keraterme, v Manjaci a Trnopolji. My sme boli odvedení do Trnopolja, čo bola predtým moja škola. Niektorí zo strážnikov boli moji učitelia.

Mali sme tetu, ktorá žila v Chorvátsku, takže môj otec, hm, našiel spôsob, ako nás cez jeho známeho dostať do Chorvátska. Tam sme našli útočisko len na krátky čas. V Chorvátsku, v dome mojej tety, som prvýkrát zažil nočné mory. Vybavoval sa mi vojak, ktorý na mňa kričal, že sa vráti zabiť ma. Moji mŕtvi rodinní príslušníci, ktorí ma volali, aby som sa k nim pripojil... Tieto nočné mory začali ovplyvňovať môj spánkový režim a bolo to na mne vidieť, ale viete, moja mama si myslela, že mám len zlé sny o vojne. Nevedel som nič o psychických problémoch alebo posttraumatickom syndróme, až kým sme neprišli do Veľkej Británie.“

Foto 1: Dubrovnik, 1991. Historické mesto horí po bombardovaní zo strany Srbov.

Foto 2: Bombardovanie Sarajeva, 1992

Foto 3: Bosniacký pár číta noviny vo svojom zbombardovanom byte na ulici Maršála Tita, v Sarajeve roku 1992.

Foto 4: Ratko Mladić, veliteľ Bosniackych Srbov a jeho vojaci počas vojny v Bosne, 16. apríla 1994

Bombardovanie Srbska

MILAN KLINKO

Člen slovenskej menšiny vo Vojvodine, ktorý sa narodil v roku 1995. Bombardovanie Srbska prežil ako malé dieťa, no stále si v sebe nesie bolestivé spomienky. Momentálne žije na Slovensku.

Juhoslovanská vojna

„Kým otec nebol vojak, pracoval v mliekárni (bola to najväčšia firma v Srbsku) ako hlavný kontrolór. Takže môžem povedať, že sme sa mali vtedy dobre. A potom ako vojna prišla, tak moja mama pracovala v detskej nemocnici, a potom sa stala domácou (starala sa o rodinu). On o tom nikdy nerozprával. Nerozprával o tom ani mame, ani nikomu jednoducho. No potom vlastne, keď mal slabie chvíle, tak raz ročne, môže sa povedať, že ho chytila taká chvíľa. Mama sa rozplakala, potom jej to musel povedať, lebo ho trápilo jednoducho, že aké veci on videl. Pozrite si nejaké dokumenty, že aké zverstvá sa robili a on bol tam, hej. Takže verím, že mu nebolo ľahko. Nepovedal by mi nič, čo sa tohto týka.“

Bombardovanie Srbska

„Mamy som sa pýtal, že, no, ako sme to my, ako malé deti, s tebou vlastne vydržali? No tak mama vraví, že sme sa nenormálne báli. Nenormálne. Ale sme jednoducho vydržali aj bez všetkého. Niekedy sme nemali ani elektrinu a inokedy ani vodu, lebo ju vypínali furt, lebo, však, nevedeli, kde spadne kde ktorá bomba a že jednoducho prešli buď tie trubky alebo káble, takže sme tú elektrinu nemali. Mali sme na dvore studňu, takže to sme využívali ako pitnú, hej, vlastne, aj na dobytok. Mama vraví, že sme sa schovávali pod stôl. Lebo to je inštinkt, ideš pod stôl. Alebo do zábradlí od dverí, lebo to je pevné, aj keby sa zrúti dačo, tak si v bezpečí. Ako sme boli malí, tak sme sa tam zmestili aj štyria. Hmotnej núdze bolo. Naťoľko, že základné veci sme mali trochu. A to vtedy bolo dosť, no keď sa na to dnes človek pozrie, tak vlastne bola to naozaj, že maximálna bieda. Mali sme vlastne šťastie len to, že sme boli na dedine, že sme mali tú záhradu, že sme mali tú studňu...“

„Ja si neviem predstaviť, ako bolo ľuďom v mestách, v bytoch, ktorí nemali absolútne nič...”

„Jednoducho sme sa vynachádzali, že sme si požičiavali od susedov. Čo si ja pamätám, ako malý, že ma mama posielala: „Chod' po cukor, chod' po soľ, zober šalát, odnes toto...” Že sme si jednoducho takto pomáhali a sme si vymieňali, že kto čo mal, ten to dal. Všetci držali spolu. Začali sme predávať ľadový šalát, a to si pamätám, že šesť hlávok šalátu, to bol taký veľký, to bolo asi možno aj dva kilogramy, sme predávali za 20 dinárov, čo je v tomto prepočte dnes asi 16 centov. Keď skončilo bombardovanie, stále nám tú elektrinu vypínali. Bola aj drahšia a po ôsmej večer vôbec nebola. Buď sme mali sviečky, alebo, keď už ujo vymyslel takú baterku z auta a takú žiarovčičku, toto nám vlastne fungovalo v celom dome ako svetlo. Vodu sme mali zo studne, ako som spomínal alebo sme zbierali dažďovú. S ňou sme polievali zeleninu.”

„Keď to všetko skončilo, otec mal plat nejakých 50 mariiek, čo je v prepočte 50 eur. A dedko mal dôchodok 0,5 až 0,8 marky, šlo to hore dole, takže to bola naozaj katastrofa. Ľudia čakali v nenormálne dlhých šórach, aby dostali lístok (na potraviny). A potom šli čakať do druhého radu, pol dňa, aby za ten lístok dostali chlieb. My sme mali šťastie, že mama vedela napiecť, keď mala z čoho.”

Foto 1 – 4: Milan Klinko s rodinou a partnerkou

Foto 5: Budova juhoslovanského Ministerstva obrany v Belehrade, 1999

Foto 6: Strela Tomahawk vypálená z bojovej lode USS Gonzalez 31. marca 1999.

Vojna v Afganistane

Krajina je zmietaná vojnou, hospodárskymi ťažkosťami a problémami s chudobou už vyše štyridsať rokov. Sovietska invázia (1979-1989) nenastolila v krajine komunistický režim. Po rokoch bojov miestnych klanov o prevahu sa v roku 1996 dostáva k moci neslávne hnutie Taliban. Roku 2001 prichádzajú do krajiny americké jednotky a jednotky NATO v rámci boja proti terorizmu.

FAISAL (26 rokov)

V roku 2012 utiekol z Afganistanu pred vojnou. V súčasnosti žije na Slovensku.

„Škola a vzdelávanie je veľmi dôležité, aby sme mali lepšiu prácu, aby sme sa učili nové veci. Moja rodina ma neustále podporuje, aby som študoval a dokončil strednú školu, a potom aj vysokú školu. Pretože pre

našu rodinu je vzdelanie veľmi dôležité. Je veľký rozdiel medzi človekom, ktorý číta a ktorý nečíta knihy. Je veľký rozdiel, ako takýto človek rozpráva. Takže vzdelanie je veľmi dôležité pre každého človeka.

Začal som študovať základnú školu, pretože z Afganistanu som odišiel skôr, ako som skončil základnú školu. Bolo to veľmi ťažké, pretože som neštudoval v materinskom jazyku a slovenčina je veľmi ťažký jazyk.

Môj život vyzerá teraz úplne inak, odkedy som sa zoznámil s Mirkou a aj s inými ľuďmi. Lepšie som spoznal vašu kultúru, spoznal som ľudí, ktorí sú milí. Keď som prišiel na Slovensko, nevedel som, ako oslavujete sviatky, ako oslavujete narodeniny. Mirka a Attila ma pozvú na každú oslavu, aby som spoznal vašu kultúru, čo a ako oslavujete. To som veľmi rád, lebo spoznávam, ako sa na Slovensku žije. S Mirkinou rodinou som bol aj na Vianoce, a bolo to super. Odkedy som sa zoznámil s novými ľuďmi, úplne sa zmenil môj život. Stretávam sa s Mirkou aj s inými ľuďmi a cítim sa u nich ako v mojej rodine.

Niekedy mám ťažký život a potrebujem kamarátov, blízkych ľudí, pretože byť sám je ťažké.

Začal som študovať na strednej škole počítačové siete a viem, že to bude náročné, pretože neštudujem vo svojom materinskom jazyku. Ale mám veľa kamarátov, ktorí mi pomáhajú a povzbudzujú ma, aby som štúdium dokončil. V Afganistane hlúpi ľudia alebo teroristi nedovolia, aby tam ľudia žili v mieri a klúde.

Život na Slovensku je lepší ako doma, pretože tu existuje a funguje demokracia. Človek tu môže žiť tak, ako chce. Môžem tu kludne žiť, nemám tu také problémy ako doma. Preto som rád, že žijem na Slovensku. Som rád aj za kamarátov, ktorých tu mám.“

Foto 1: Faisal

Foto 2: Rozhovor príslušníkov afganských ozbrojených síl so starešinom dediny Alahsang, 6. marec 2012

Foto 3: Americký vojak prehľadáva miestneho muža na kontrolnom stanovisku kvôli možným skrytým zbraňam. Gamšír, 1. november 2011.

Foto 4: Americký vojak s afganskými deťmi počas nadväzovania kontaktov s miestnymi obyvateľmi, provincia Parwan, 18. december 2011.

Foto 5: Prezident Barack Obama (druhý zľava) sleduje s členmi vlády misiu podniknutú proti Usamovi Bin Ládinovi, máj 2011.

EPILÓG

Menšie vojenské strety, ale i otvorené vojny sa odohrávali v nedávnej minulosti a odohrávajú sa aj v súčasnosti. V dobe, keď je prístup k informáciám väčší, sa k nám dostávajú správy o vojnu sužovaných krajinách napriek tomu, že sú stovky, až tisíce kilometrov ďaleko. Bežný človek im však

nevenuje väčšiu pozornosť práve kvôli vzdialenosti. Dôsledky vojny si veľmi často uvedomí až v momente, keď pred hranicami jeho vlastného štátu stoja ľudia, ktorí boli z vlastnej krajiny donútení odísť a hľadať pomoc v podobe azylu. V posledných rokoch náš životný priestor, Európska únia, čelila migračnej kríze. Mnoho ľudí vnímalo tento problém ako niečo nové a ojedinelé. V priebehu histórie však nie je migrácia, ako dôsledok vojny, prenasledovania, či zlých životných podmienok nič zriedkavé. Dialo sa to v minulosti a bohužiaľ, deje sa to aj v súčasnosti.

Foto 6: Sovietske opancierované vozidlo mŕňa skupinu civilistov počas sovietskej invázie do Afganistanu, december 1979.

Foto 7: Afganskí policajti ničia ópiové makovice v provincii Orüzgän, 2007. Výroba a predaj drog boli jedným z hlavných príjmov hnutia Taliban.

Ďalšie príbehy, ktoré môžete použiť

Josef Bryks



Josef Bryks bojoval proti fašistom ako československý letec britskej armády. Po zostrelení si prešiel niekoľkými nacistickými lágrami a väzeniami, bol odsúdený na smrť, nakoniec ho však Američania vyslobodili. Uránové bane v Jáchymove už neprežil.

Jozef Bryks pochádzal z rodiny hanáckeho roľníka. Po absolvovaní obchodnej akadémie študoval Vojenskú akadémiu a stal sa pilotom. Po okupácii Československa najskôr pomáhal organizovať úteky pilotov cez Poľsko, v januári 1940 sa potom sám pokúsil o útek cez Maďarsko, kde bol však zadržaný. Na Slovensku ho väznili pod vymyslenou identitou, kým jeho prvá žena, ktorá sa rozhodla kolaborovať, neodhalila jeho skutočné meno.

Bryksovi sa ale podarilo utiecť a cez Maďarsko, Juhosláviu, Turecko a Sýriu sa dostal do Francúzska a následne do Veľkej Británie, kde sa stal stíhacím letcom RAF. Dňa 17. júna 1941 sa zúčastnil útoku na elektrárňu vo Francúzsku. Bola to krvavá bitka a jedným z 13 zostrelených bol aj tento český pilot. Čakali ho štyri roky v zajatí alebo na úteku.

„Zachránilo ho, že vedel perfektne anglicky a ešte ďalšie štyri jazyky. Takže Nemci nedokázali prísť na to, že je Čech, inak by ho popravili,“ spomína dnes Bryksov synovec Karol.

Jeho úteky vošli do dejín.

Bryks sa zúčastnil aj tzv. Veľkého útoku, podľa ktorého bol natočený rovnomenný americký film. Veľký útek z tábora v Sagane na území dnešného Poľska bol vymyslený do detailu: väzni si dokonca rozdelili čísla, podľa ktorých liezli do úzkeho tunela. Bolo to v noci z 24. na 25. marca 1944. Bryks a jeho priateľ, ďalší pilot Otakar Černý, mali utekať ako jedni z posledných. To im paradoxne zachránilo život, pretože mali vysoké čísla, tak sa nedostali von z lágru a následne sa nestali obeťou gestapa.

Bryks tak vošiel do histórie ako neustály útekár zo zajatia – aj keď ho brutálne bili, nenechal sa zlomiť a chcel proti fašizmu bojovať. „Opakované pokusy dokonca viedli k spracovaniu jeho príbehu filmovou formou. Za postavou anglického filmu „**Srdce v zajatí**“ je príbeh Jozefa Bryksa,“ hovorí vojenský historik Eduard Stehlík.

Pokúsil sa napríklad utiecť na stíhači Messerschmitt Bf 109 upraveným na nočné lietanie. Predviedol aj ďalšie neobvyklé kúsky.

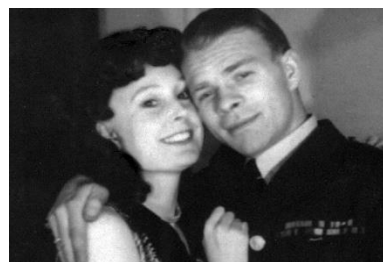
„Jeden z najzaujímavejších útekov sa odohral tak, že sa z tábora odvážali splašky v sudoch. Jozef Bryks sa schoval do jedného takého suda, čo viedlo k tomu, že sa síce na chvíľu dostal na slobodu, ale na druhej strane vraj niekoľko dní strašne smrdel,“ pripomína autor knihy o Jozefovi Bryksovi Luděk Navara.

V roku 1946 bol Bryksovi udelený Rád britského impéria. Oženil sa s Angličankou, s ktorou sa presťahoval do oslobodeného Československa. Avšak po komunistickom prevrate vo februári 1948 bol slobodomyselný Jozef Bryks s kontaktmi na Západe pre režim nebezpečný, takže bol zatknutý a po zmanipulovanom procese poslaný do väzenia. Jeho manželke s dcérou sa podarilo dostať späť za Kanál.

Po februárovom puči ovládli krajinu komunisti, piloti RAF sú v nemilosti. Z majora Bryksa je väzeň, manželke s dcérou sa podarí dostať do Británie. Bryks sa na slobodu už nedostane. Najskôr dostane 10 rokov za pokus o útek cez železnú oponu, potom ďalších 20 za údajný pokus o útek z väznice na Borocho.

Komunisti sa mu ďalej mstia a nedovolia, aby peniaze zarobené pri ťažbe uránu posielal svojej dcére do Anglicka. Nakoniec Bryks zomiera 11. augusta 1957 vo väzenskej nemocnici uránovej bane Rovnosť potom, čo mu podľa výsledkov pitvy doslova pukne srdce.

O spomienky na jeho posledné dni života sa podelil syn jeho spoluväzňa.



Precenil som českú dušu, uvedomil si Bryks

Na silvestra roku 1952 musí Josef Bryks ako väzeň číslo 868 v Leopoldove vyplniť dotazník. So ženou a dcérou se naposledy videl v lete 1948 pri rozlúčení ve väznici. Už sa nikdy nestretli. Tu sú niektoré z Bryksových odpovedí na otázky komunistických väzňateľov.

Aké neúspechy a sklamanie ste mali v živote?

„Za dobro a obětavost pro člověka a falešné pochopení jsem již nevinně přes devět let v žaláři a zklamání jsem se dožil v přílišném přeceňování české duše.“

Posúďte sebakriticky svoje vlastnosti.

„Velmi pracovitý, iniciativní, ale zápal při nezdaru zaniká, prudký až prchlivý, neústupný a vytrvalý ve svém přesvědčení, samotář, méně dbající o zevnějšek, skromný, příliš sdílný a důvěřivý, toužící po technické vědě a znalosti lidské duše.“

Vaše majetkové pomery.

„Nemám vůbec nic.“

Ako plánujete napraviť škodu, ktorú ste spoločnosti spôsobili?

„Ani soudem mi nebyla dokázána škoda, kterou bych měl hradit. Ale cítím morální potřebu i povinnost pracovat, abych byl platným členem lidské společnosti.“

Máte pocit viny?

„Nemám pocit viny, protože jsem nic neprovedl, což bylo tehdy zločinem. Také proto jsem byl nestranným vojenským soudem osvobozen. Byl jsem zatčen i odsouzen přičiněním generála Reicina a spol., kteří jsou dnes všichni také vězni. Lituji jen omylů a prchlivosti, která mne svedla k přípravě ilegálního odchodu, neb jsem později povolení mohl možná dostat. V každém případě chci ale pracovat, neb to je důstojné člověka, ať lidská spravedlnost jej posuzuje tak, nebo onak.“

(zdroj: kniha *Na útěku*)

Zdroje:

https://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/zivotopis-josefa-brykse-komuniste-druha-svetova-valka.A160318_2233432_olomouc-zpravy_stk

<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/choval-se-tak-ze-to-nemohl-prezit-nove-svedectvi-o-josefu-br/r~b7d94f06f9b911eb966d0cc47ab5f122/>

<https://temata.rozhlas.cz/nezdolny-utekar-josef-bryks-se-stal-predlohou- nekolika-filmu-8154230#volume>

Anton Srholec

Anton Srholec bol katolícky kňaz, ktorý sa narodil 12. júna 1929 v Skalici v rodine maloroľníka. Ako jediný zo 7 detí študoval na saleziánskom gymnáziu v Šaštíne, odkiaľ chcel pokračovať v štúdiu teológie a stať sa kňazom. Tento sen sa mu splnil až v roku 1970 a svoje kňazské povolanie vykonával 5 rokov. Medzitým bol väzňom aj robotníkom. Neskôr, po zmene režimu, sa angažoval v Konfederácii politických väzňov Slovenska, ktorej bol predsedom. Na dôchodku tiež založil resocializačné centrum Resoty pre bezdomovcov, kde s spolu s nimi žil až do svojej smrti 7. januára 2016.



Počas štúdia na gymnáziu v apríli 1950 ho zasiahla celoštátna akcia komunistického režimu proti reholiam tzv. akcia K (kláštory). Obsadili všetky kláštory a mládež rôznych reholí odviezli do Podolínca na „prevýchovu“, kde ich presviedčali o škodlivosti náboženstva. Potom už, akože „preškolených“ v duchu marxisticko-leninskej ideológie, ich prepustili domov. Anton Srholec si následne dorobil maturitu.

V apríli 1951 sa prostredníctvom rehole dostal do skupiny 23 kňazov a študentov, ktorí sa pokúsili o útek z Československa cez rieku Moravu. V skupine boli starší kňazi, ktorých prenasledoval komunistický režim a skrývali sa, a tiež mladí študenti, ktorí chceli utiecť za hranice, aby mohli slobodne študovať teológiu. Pri nočnom pochode niektorí starší kňazi nevládali a navyše niesli aj ťažké kufre. To bol dôvod, že sa k rieke dostali neskoro, až okolo štvrtej nadržanom namiesto plánovanej polnoci. Rieka tiež bola rozvodnená, a tak sa kvôli bezpečnosti rozhodli, že sa radšej vrátia. Pri tom ich však chytila polícia, zavrili ich a odsúdili. Tak sa Srholec stal politickým väzňom.

„Čo sa odohráva v človeku, keď ho zavrú? Prvé, je to šokujúce, to je jasné, to je situácia, s ktorou nikto neráta a ja som s ňou najmenej rátal. No a potom som sa dostal do väzenia a stále som v tomto smere naivný ozaj ako to teliatko, celý život, ja stále chcem veriť, že nejaká pravda jestvuje a že jestvujú pekné ľudské vzťahy. Ja som myslel že sa z toho dostaneme, to sa vysvetlí, to sa vyjasní.“

V apríli 1951 Srholca odsúdili na 12 rokov väzenia za pokus o ilegálne prekročenie štátnej hranice. Vo februári 1952 ho transportom presunuli do trestaneckého tábora v Jáchymove, kde prežil 10 rokov svojho života. Boli tam politickí väzni, ale aj kriminálnici, s ktorými zdieľal ťažkú prácu v uránových baniach aj všedný táborový život. Za čítanie zakázanej literatúry sa dostal aj do samoty, tzv. korekcie, keď túto jeho činnosť niekto nahlásil dozorcom. Každý deň ťažil urán bez akejkoľvek špeciálnej ochrany, takže bol vystavený škodlivému žiareniu, ktoré nebolo dobré pre jeho zdravie a zdravie jeho spoluväzňov. „Československo vo svojej tuposti a hlúposti, ktorá je neodpuštilná, tento najväčší poklad, keď malo monopol na rudu, ktorá bola drahšia ako zlato, a jediné nálezisko, neskôr vznikli aj iné, dnes už je veľa tých nálezísk, monopol na uránovú rudu, toto všetko darovali Sovietskemu zväzu akože za oslobodenie. Dnes vieme, za okupáciu a ešte naviac od roku 1945 už v Jáchymove vybudovali lágre, presne koncentračné tábory.“

V šesťdesiatom roku, po desiatich rokoch strávených v baniach, prišla amnestia, ktorá sa vzťahovala aj na politických väzňov. Pustili ho s posudkom „schopen každý manuálny práce“. Dlho si nemohol nájsť zamestnanie a počas desiatich rokov pracoval ako nekvalifikovaný robotník, pričom ho z očí nespúšťala ani Štátna bezpečnosť. Najprv sa zamestnal v cementárni, po čase radšej odišiel na družstvo v Skalici. Neskôr ešte 4 roky pracoval v Ostrave pri vysokých peciach. Popri tejto robote chodil do jazykovej školy a robil si štátnice z angličtiny a nemčiny.

V roku 1969, keď bolo na krátke obdobie dovolené cestovať, Srholec si zaobstaral povolenie na pobyt v Taliansku. Hneď na to zavreli hranice. Srholec požiadal o predĺženie pobytu, aby si za rok mohol dokončiť štúdium. Priznal sa, že bude vysvätený. Povolenie síce dostal, ale neskôr mu bolo skrátené na 10 mesiacov. Na záver štúdia ho v roku 1970 vysvätil v Ríme Pavol VI. za kňaza.

V roku 1970 sa vrátil do Československa a začal vykonávať oficiálnu funkciu kostolníka. Robil pomocného kňaza, mal právo vypomáhať ostatným kaplánom a mohol kázať. Keďže rozprával veľmi ľudsky, tak že tomu ľudia rozumeli, stal sa medzi nimi obľúbený. To režimu nevyhovovalo, a tak ho presúvali do obce Pernek, Záhorskej Vsi a napokon do Veľkého Zálužia. Všade bol sledovaný a viedli sa o ňom záznamy vo zväzkoch Štátnej bezpečnosti. Na odobratie súhlasu vykonávať kňazské povolanie režim potreboval zámienku. Najprv to skúsili cez údajné obťažovanie rómskeho dievčaťa, ale jej otec nebol ochotný krivo svedčiť. Keď sa to nepodarilo, použili proti nemu to, že viedol modlitby ruženca na slávnosti na Velehrade pri príležitosti 1100. výročia úmrtia sv. Metoda, ktoré prerástli do mohutnej oslavy Boha. Po tejto udalosti bol vyhlásený za nebezpečného pre režim a vzali mu súhlas na vykonávanie kňazskej služby. Opäť mohol pracovať len ako robotník a skladník v Doprastave, kde pôsobil až do svojho odchodu do dôchodku v roku 1989. V tom čase mal 60 rokov.

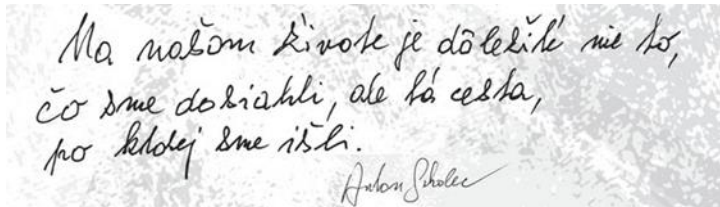
„Nebol som naučený odplácať zlým zlo. Ja hovorím, naivita alebo či to tak má byť a pokiaľ, kde sú hranice, až doteraz neviem. Naučil som sa modliť za svojich nepriateľov, nikdy som nepochyboval o tom, že to dobro zvíťazí.“

<https://www.upn.gov.sk/sk/anton-srholec-1929/>

<https://www.youtube.com/watch?v=u7IhuXcPLY0>

https://www.google.com/search?q=anton+srholec&client=ubuntu&hs=zkT&channel=fs&sxsrf=AOaemvKVq11H5hPZGBGQ8VbidjmaaQVaMg:1637333718040&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwi0n5G116T0AhWOCuwKHWUPDOUQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1322&bih=656&dpr=1#imgsrc=Z1wIZIQM0-052M

https://www.google.com/search?q=anton+srholec&client=ubuntu&hs=zkT&channel=fs&sxsrf=AOaemvKVq11H5hPZGBGQ8VbidjmaaQVaMg:1637333718040&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwi0n5G116T0AhWOCuwKHWUPDOUQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1322&bih=656&dpr=1#imgsrc=NGywci98Gd2zvM



MARTA KUBIŠOVÁ (*1.11.1942)



- známa česká speváčka, herečka, vášnivá ochrankyňa zvierat, moderátorka televíznej relácie Chcete mě? a trojnásobná víťazka ankety Zlatý slávik (svoju cenu za tretieho slávika si kvôli normalizácii a prenasledovaniu musela prevziať v ústraní redakcie časopisu Mladý svět - symbolicky ju verejne ocenili až v roku 1990)
- od roku 1968 bola súčasťou tria Golden Kids spolu s Václavom Neckářom a Helenou Vondráčkovou, s ktorými sa zoznámila počas jej účinkovania v Pražskom divadle Rokoko
- jej pieseň Modlitba pro Martu sa pri okupácii vojskami Varšavskej zmluvy (1968) stala „hymnou“ národného odporu
- kvôli jej postoju k socialistickému vedeniu bola obmedzovaná v jej umeleckej činnosti a od februára 1970 mala zakázanú umeleckú činnosť úplne až do nežnej revolúcie - politická moc dokázala zlikvidovať a vymazať z pamäti ľudí mimoriadne úspešnú a talentovanú speváčku na dlhých 9 rokov, počas ktorých vyrástla do pozície morálnej ikony národa, avšak počas tohto obdobia zažívala existenčné problémy, napríklad s peniazmi a hľadaním zamestnania (pomáhali jej priatelia, dokonca prijala finančnú pomoc od Karla Gotta)
- mala náročný život: v roku 1971 potratila a prežila klinickú smrť, režim sa ju snažil zdiskreditovať falošnými pornofotkami z údajného nemeckého časopisu, bola vypočúvaná a prenasledovaná tajnou štátnou políciou nie len kvôli emigrácii jej prvého manžela do USA a jej vplyve ako umelkyne, ale v neposlednom rade aj jej podpisom charty 77, ktorej bola istý čas aj hovorkyňou (1977-1978), pre ŠtB na ňu dokonca donášal aj jej druhý manžel
- bola pravidelne zatýkaná, keď chodievala po dcéru do materskej školy - stala sa terčom šikany zo strany štátnej bezpečnosti

- netajila sa svojou nespokojnosťou s vtedajším režimom - zúčastnila sa na demonštrácií pri príležitosti 40. výročia vyhlásenia Deklarácie ľudských práv (10.12.1988) a prvý krát, po takmer 20 rokoch, vystúpila počas Nežnej revolúcie z balkóna Melantrichu (redakcia Slobodného slova) na Václavskom námestí (21.11.1989), čo odštartovalo jej druhú spevácku kariéru (Martu na poslednú chvíľu poprosili, aby zaspievala pred takmer miliónom ľudí)
- získala veľa významných ocenení, no nie všetky sa týkali jej tvorby a to napríklad Medailu za zásluhy od prezidenta ČR Václava Havla (1995), Čestnú medailu T. G. Masaryka za vernosť jeho odkazu (1998), Rad čestnej légie od francúzskeho veľvyslanca „za príspevok k politickej slobode“ (2012), alebo Rad bieleho dvojkríža od prezidenta Andreja Kisku (2018)
- jej otec, Ján Kubiš, mal kvôli svojmu menu isté problémy, keďže ho zdieľal s parašutistom a účastníkom atentátu na ríšskeho protektora Reinharda Heydricha
- v 17 rokoch jej zatkli otca na zhruba pol roka - sama sa vraj nikdy nebála, že by podobný osud stretol aj ju, avšak keď zavreli Václava Havla, s ktorým boli kamaráti, tak ju to dosť rozrušilo
- nechceli jej dať posudok z gymnázia a nepustili ju k prímacím skúškam na vysokú školu - keby nebolo jej talentu, pravdepodobne by skončila niekde v priemysle
- jej najstaršia spomienka je údajne na bombardovanie Českých Budejovic američanmi v roku 1945
- v roku 1990 kandidovala vo voľbách za občianske fórum (kandidatúru na poslednú chvíľu stiahla)

Modlitba pro Martu: <https://www.youtube.com/watch?v=8IzKWTcK1po>





Miroslav Cipár

Motto: „Ja som toho založenia, že pošpiniť sa môžeme jedine zvnútra.

Zvonka sa nedá pošpiniť. To nie je od nás.“

Miroslav Cipár sa narodil 8. januára 1935 vo Vyskej nad Kysucou v rodine obchodníka. Bol univerzálne zameraným výtvarníkom v slobodnom povolání. V šesťdesiatych rokoch stál pri zrode a realizácii viacerých kultúrnych projektov. Významnú úlohu zohral v prelomovom roku 1989, keď bol jedným zo zakladateľov hnutia Verejnosť proti násiliu a aktérom Nežnej revolúcie.

Miroslav Cipár sa do Nežnej revolúcie aktívne zapojil a po roku 1989 pomáhal budovať demokraciu. Po vzniku VPN sa stal súčasťou jeho koordinačného centra, no do politiky ísť netúžil.

8. novembra 2021 zomrel vo veku 86 rokov.



Krátko po vojne koncom mája 1945 robil 10-ročný Miroslav skúšky na žilinské gymnázium s nádejou, že sa zároveň niekde ubytuje. Nástup komunizmu rodina ťažko znášala. „Môj otec bol nepriateľ – ‚vykorisťovateľ‘, mal hostinec, a preto ho bolo treba znárodniť. Bol neustále podozrievaný.“

Miroslav už študoval v Bratislave na vysokej škole a prišla mu správa, že má prísť domov, lebo otec je na tom veľmi zle. „Otec sa zrútil. Jednak to bola chlapecká kríza a potom kríza zmyslu života. Postavil dom, viedol svoj podnik, bol autoritou medzi ostatnými ľuďmi, dôveryhodný človek a zrazu nič. Ocitol sa na hranici kolapsu.“ Krízu sa mu podarilo prekonať a ako penzista dostal uznanie, stal sa ikonou odboja a rozprával svoj príbeh výpravám žiakov.

„Mal som niečo vyše 15 rokov, keď ma poverili, aby som vyrobil zdravicu generalissimovi Stalinovi za krajský národný výbor v Žiline k jeho sedemdesiatinám. Reprezentoval som kraj a písal písmenko po písmenku na pergamen, ktorý bol vyrobený zo psej kože a potom bol umiestnený v krásnej koženej kazete vyrobenej slávnym miestnym kníhárkom Vrtílkom. A to išlo Stalinovi.“

Keď zomrel Stalin v marci 1953, sedel Miroslav v škole v prvej lavici, počúvali sa smútočné pochody a zlomený hlas komentátora. „Ako sme sedeli, bol to dlhý čas. Kreslil som si na papierik a učiteľ mi to vzal a napísal do triednej knihy, že som narušoval pietnu spomienku generála Stalina.“

So spolužiakmi potom v kvarte zložil Kolektív Pabla Piccasa. Povešť divocha-výtvarníka ich ako 14-ročných chlapcov zaujala. „Stále sme niečo kreslili: štátnikov vo veľkých formátoch, lebo sa to nosilo na prvého mája. Maľovali sme transparenty, kde bolo treba písať každé písmenko ručne. Neboli fonty, počítače a tlačiarne. Tam som zistil, že každé písmenko môže byť iné, tak ma to začalo zaujímať, že by som to chcel študovať. Na škole som mal aj troch spolužiakov, s ktorými sme sa dohodli, že pôjdeme na VŠVU a to sa aj s istými peripetiami podarilo.“

Na rok 1953 spomína Miroslav Cipár ako na kľúčový rok celého sveta. „Vtedy sa všetko udialo! Zomreli vodcovia, Gottwald aj Stalin, korunovali kráľovnú Alžbetu. Vtedy som maturoval a dostal sa na vysokú školu. Pre mňa to bol doslova rok nula.“

Miroslav Cipár po gymnáziu vyštudoval Pedagogickú fakultu v Bratislave a keďže bol promován pedagóg, mal nastúpiť na miesto učiteľa v Spišskej Starej Vsi. Podarilo sa mu však vybaviť si prijímacie skúšky na VŠVU a tak síce s meškaním jeden a pol mesiaca nastúpil na VŠVU. „Vtedy fungoval taký žart. Tí, ktorí niečo vedia, idú študovať maľbu. Tí, ktorí sú horší, idú študovať grafiku. Tí, ktorí sú ešte horší, idú študovať reštaurovanie a tí, ktorí nič nevedia, idú študovať teóriu. Tento vtip bol do značnej miery pravdivý. A ten, kto išiel študovať maľbu, mal tri možnosti. Najlepší išli k Mudrochovi, tí horší k Želibskému a tí najhorší k Čemickému.“

„Neverím na to, že by mohol profesor niekoho ovplyvniť. Keď ovplyvní, tak skôr negatívne, to znamená, že študent prevezme jeho spôsob práce, myslenia a realizácie. Dôležitý človek bol pre mňa, samozrejme, Vincent Hložník a aj Peter Matejka, ale to boli len letné dotyky, keď prišli na korekciu a povedali pár slov k práci a po týždni povedali pár slov opäť. Skôr sme si všímali ich prácu, než ich pokyny. Neverím na to, že umenie sa dá učiť. Umenie sa musí človek naučiť sám.“

V polovici 50. rokov na VŠVU nastali zlé časy.

„Profesor Ľudovít Fulla odišiel a vládli tam tí, ktorí mali na starosti administratívu.“ Potom prišiel rok 1956. „Cítili sme, že sa niečo deje v Poľsku, Maďarsku a dialo sa aj u nás. Usporiadali sme karneval, ktorý mal aj kritické prvky a na plagátoch sa zjavila aj satira na školský systém.“ V máji 1956 sa v Bratislave konal študentský majáles, ktorý mal pre študentov aj nepríjemné dôsledky. Podľa pamätníka však išlo o študentsky veselú udalosť. „Boli sme čele pochodu.“

Miroslav Cipár priznáva, že ako študent o svojej pracovnej budúcnosti nemal žiadnu predstavu. „Nevedeli sme, kde budeme robiť svoju prácu, ani kde budeme mať ateliér. Pohybovali sme sa v bubline, v ktorej bolo všetko neisté. A nakoniec sa stane to, že skončíme školu a musíme ísť na

dva roky na vojnu. Takže po ôsmich rokoch štúdia idem na dva roky na vojnu. A už sa nedá robiť nič iné, len brániť vlast pred imperializmom.“

Miroslav chodil po základnej vojenskej službe do vydavateľstva Smena a v ich štyroch detských časopisoch získaval výtvarnícku a ekonomickú istotu. „Dostal som honorár 50 korún, a to bolo dosť peňazí na to, že som mohol ísť na dobrú večeru do dobrej reštaurácie.“

Druhú polovicu šesťdesiatych rokov už vnímal oveľa pozitívnejšie ako predošlé časy. „Boli sme začínajúci umelci, dôležitá bola atmosféra a v tej atmosfére sa udialo množstvo dôležitých udalostí, ktoré ovplyvnili náš život. Boli sme súčasťou hnutia, ktoré umožnilo vzniknúť inštitúciám a festivalom. Keďže sme boli začínajúci výtvarníci a mali už za sebou zaujímavú tvorbu, no nemohli sme sa tým pochváliť nikde v zahraničí, uvažovali sme, ako to urobiť. Tak sme prišli na fígel, že pozveme zahraničie k nám. A keďže sme vedeli, že sa nemôžeme rovnať úrovňou polygrafie, lebo na Západe mali krásne knihy a u nás bola polygrafia ešte nerozvinutá, tak sme si povedali, že sa teda budeme porovnávať originálmi.“

Tak vzniklo Bienále ilustrácií, ktoré žije doteraz.

Bienále mladého umenia zorganizovali v Bratislave. To už Miroslav veril, že je koniec starých časov a morózne komunisti minulosťou. Prišiel však 21. august 1968 a s ním aj nasledujúce udalosti. „Dalo sa to veľmi dobre vycítiť z nálady. Ľudia sa začali báť. Predovšetkým o svoje členstvo v strane a o svoje postavenie v zamestnaní. Eufória prešla do skepsy. To bolo ako keď slnko zatiahnu čierne mraky. Cítili ste to na každom kroku, že tam prestalo niečo fungovať. Dokonca mám dojem, že prestávali fungovať aj medziľudské vzťahy. Odrazilo sa to aj vo výtvarníckej komunite. Nanominovalo sa tam množstvo ľudí a tí, ktorí boli zapletení do nepovolených akcií a súkromných výstav, boli vylúčení zo Zväzu výtvarníkov. Vtedy bola výtvarná aktivita bohatá a nestačili výstavné siene. Takže ateliérové výstavy boli bežnou vecou. A tie boli mimo kontroly.“

„Pre nás nebola podmienka, že sa to musí stať revolučnou cestou. Dôležité bolo práve to, že tí ľudia, ktorí to zabetónovali, jednak starli a odchádzali, a jednak akoby boli menej aktívni. Stále sme mali pocit, že nás je viac tých, ktorí chceme zmenu a môžeme nahlas rozprávať veci, ktoré si myslíme. **Bol to pocit nádeje.**“

V roku 1986 na plenárke bratislavských výtvarných umelcov zvolili Cipára za predsedu Zväzu ako vôbec prvého nestraníka, hoci predtým zamietli šiestich kandidátov – členov strany. Miroslav priznáva, že sa do politiky zapájať nechcel, hoci vtedy nastalo práve to obdobie, keď sa vo výbore ocitlo množstvo ľudí s podobným názorom.

17. november ich tak stretol pripravených. „V nedeľu ráno sme si telefonovali a stretli sme sa u mňa jedenásti. Deväti výtvarníci, spisovateľ a filmár a zvolali sme na večer stretnutie do Umeleckej besedy. Hneď na druhý deň sme v malej sále divadla ustanovili Verejnosť proti násiliu.“

Neskôr sa stal Miroslav súčasťou koordinačného centra VPN.. „Bolo to pre mňa nepochopiteľné, až komické, že som mal rozhodovať ako člen koordinačného výboru VPN o tom, kto bude minister kultúry. Pripadal som si nekompetentný. Odmietol som všetky ponuky na VŠVU na pedagogický postup s tým, že neviem riadiť ani seba, čiže nemôžem riadiť kolektív. Bola to obranná formulka, ktorá fungovala. Politické tendencie, ktoré nasávajú tých, čo majú záujem byť blízko pri zdroji, stávajú sa súčasťou politického tela. To cítite a vidíte na ľuďoch, ktorí tendujú k politickému telu, sú ochotní získať výhody a funkcie.“

„Tak prvá otázka, prečo Verejnosť proti násiliu, považujem ten názov za úžasný. Je absolútne perfektný, preto lebo on vyjadruje úplne všetko. Úplne všetko a on dokonca funguje stále. Verejnosť proti násiliu by malo byť ako úplne základné heslo činenia a občianskej spoločnosti. Pokusy dostať sem Občianske fórum boli. Boli dokonca aj také, napríklad v Košiciach, tam bolo založené Občianske fórum a dostalo sa do opozície s Verejnosťou proti násiliu, ale mali sme tam tiež prepojenie. Verejnosť proti násiliu sa pripisuje, že vraj to vymyslel Jano Langoš, sú také nejaké poznámky, za akých okolností to vymyslel, že tam boli aj iní a že tam ten názov padol možno aj nie z úst Jana Langoša, si to možno len ako potvrdil alebo tak, ale to už neviem, toto. To by mal vyskúmať niekto iný, ale neviem, či je to dôležité, Jano Langoš bol určite jeden z tých, ktorý propagoval ten názov. Napokon sme zistili, že sme predstihli Občianske fórum, že sme vlastne vznikli skôr ako Občianske fórum. Ľubo Feldek to dokonca zdokumentoval aj nejako časovo, lebo on bol práve ten delegát, ktorý išiel do Prahy. Z jedného zasadnutia. V noci tam dokonca cestovali. Tá druhá otázka bola potom, že prečo som sa ja stal, to bolo z úcty k tomu, že som organizátor, moja ambícia nikdy taká nebola. Ja som dokonca bol aj veľmi zdržanlivý pri tom, čo sa tam dialo, lebo tam boli takí typickí akční ľudia, ktorí sa do toho opreli a mne to pripadalo také ako nepatričné. Mne to pripadalo také, že to je nad rámec našich možností alebo nad rámec našich schopností. A preto som bol taký, skôr v defenzíve. Pripadalo mi strašne smiešne, že sme schvaľovali ministrov. Že tie nominácie ministrov, že sa prichádzali pred nás predstaviť tí ľudia, ktorí mali byť ministri. A my sme ich vypočúvali. Oni nám povedali svoju predstavu a my sme hovorili áno alebo nie. Ja som sa tam cítil veľmi špatne, veľmi zle. Že nie som teda ten arbiter, ktorý by to dokázal robiť, tak. Ja som sa postupne stiahol, napokon som sa tak ako dosť sklamal v tom, že dostali ma až na volebnú listinu. A ja som dokonca aj chodil po takých volebných zhromaždeniach, kde som zistil, že mám priaznivcov a dosť teda početných. Som bol s nimi aj v kontakte, a oni ma kontaktovali teda, že mi telefonovali a písali. A potom, keď boli voľby, tak som nedostal ani výkaz o tom, koľko som dostal hlasov. Takže ma to sklamalo, vôbec celá tá procedúra, nejako som vypadol z toho počtu takých tých, o ktorých mali zrejme záujem. Ale sme tam ešte dosť dlho fungovali ako takí, ja neviem, ako takí podporovatelia. A po tých voľbách, to vlastne potom už ustalo a znova som sa stal výtvarníkom v slobodnom povolaní.“

„Na dome, v ktorom sme bývali na Michalskej ulici, je nápis od Segnera: „Čo vznikne z odvahy, pretrvá!“



Marsha P. Johnson

Transgender aktivistka



Marsha P. Johnson (24. augusta 1945 – 6. júla 1992), narodená a taktiež známa ako Malcolm Michaels Jr., bola americká transgender aktivistka za práva LGBT komunity a drag queen. Známa ako otvorená aktivistka za práva gayov, Johnson bola jednou z prominentných osôb v Stonewallských nepokojoch v roku 1969. Napriek tomu, že ľudia jej často dávali kredit za

začatie protestov, Johnson bola vždy úprimná o tom, že na protestoch nebola prítomná, keď sa začali.

Johnson bola zakladajúcou členkou Frontu Oslobodenia Gayov a S.T.A.R. - Street Transvestite Action Revolutionaries, spolu s jej blízkou priateľkou, Sylviou Rivera. Johnson bola taktiež populárna osobnosť v gay a umeleckej scene v New Yorku. V rokoch 1987 až 1992, Johnson bola AIDS aktivistkou.

Johnson bola narodená Malcolm Michaels Jr. 24. Augusta 1945 v Elizabeth v štáte New Jersey. Johnson mala šesť súrodencov a otca, Malcolm Michaels Sr., ktorý bol robotníkom na montážnej linke v General Motors. Jej mama, Alberta Claiborne, bola upratovačka.

Johnson začala nosiť šaty v piatich rokoch, ale dočasne prestala kvôli šikane od chlapcov, ktorí žili v susedstve. V rozhovore v roku 1992 Johnson uviedla, že bola v mladom veku znásilnená trinásťročným chlapcom. Po tomto incidente, Johnson opísala byť gayom ako “nejaký sen”, ako niečo, čo sa zdalo možné, a tak sa rozhodla zostať sexuálne inaktívnou, kým sa v sedemnástich rokoch nepresťahovala do New Yorku. Jej mama údajne povedala, že byť gayom je “horšie ako byť psom”, ale Johnson povedala, že Alberta si nebola vedomá gay komunity. Jej mama svoje dieťa taktiež povzbudzovala v tom, aby si našla “miliardára”, aby sa o ňu postural, čo bol cieľ, o ktorom Johnson často rozprávala.

Po ukončení strednej školy, Johnson odišla do New Yorku s 15 dolármi a taškou oblečenia. Po tom, ako sa presťahovala do Greenwich Village v roku 1966, pracovala ako čašníčka. Johnson sa po tom, ako sa začala stýkať s pouličnými podvodníkmi, priznala, že je gay a povedala, “môj bol postavený okolo sexu, oslobodenia gayov a drag queens”, taktiež prostitúciu.

Johnson zo začiatku používala prezývku “Black Marsha”, ale neskôr si vybrala drag queen meno “Marsha P. Johnson”. *Johnson* si zobrala z Howard Johnson’s reštaurácie, uviedla, že *P* stojí pre “Pay it no mind”, v preklade “Nevšímaj si to”.

Ako prominentná a známa osobnosť newyorskej gay komunity sa často stávala modelkou pre fotografa Andyho Warhola.

V 80. rokoch bola Marsha stále aktívna v boji za gay/queer liberáciu aj napriek tomu, že jej bolo na určitý čas zakázané zúčastniť sa pride-ov, pretože ako drag queen im robila “zlé meno”.

V roku 1992 bolo jej telo nájdené v rieke Hudson. Polícia ihneď prípad uzavrela s tým, že sa jednalo o samovraždu. Podľa jej priateľov a členov komunity sa však jednalo o vraždu, pretože v pitevnej správe bolo uvedené, že mala na zadnej časti hlavy rany spôsobené tupým predmetom. Páchateľ však nikdy nebol nájdený. V roku 2002 bola príčina smrti zmenená zo “samovraždy” na “neurčené”.

Stonewall 1969

Stonewallské nepokoje, tiež známe ako Stonewallské povstanie alebo Stonewallská vzbura, bola séria spontánnych, násilných demonštrácií queer komunity proti policajnej razii, ktorá sa uskutočnila v skorých ranných hodinách 28. júna 1969 v Stonewall Inn v New Yorku. Do vnútra baru prišlo zopár policajtov s úmyslom všetkých zatknúť, osadenstvo sa však začalo brániť a strhla sa bitka. Policajti sa nakoniec museli pred rozzúreným davom zabarikádovať v bare a privolať posily. Na odpor LGBTI ľudí reagovali privolané hliadky ďalšou brutalitou a zatýkaním, no dav sa bránil dokonca hádzaním horiacich fliaš a kameňov. Rebélie spojené s násilnosťami v uliciach okolo Stonewall pokračovali ešte ďalší týždeň, dav protestujúcich sa rozrástol na tisícky ľudí. Medzi vedúce osobnosti protestov patrili aj Sylvia Rivera a Marsha P. Johnson, ktoré následne založili hnutie „Street Transvestite Action Revolutionaries“, známe aj pod výstižnou skratkou STAR.



Marsha P. Johnson a Sylvia Rivera

Obaidullah Mir

Obaidullah Mir sa narodil v kráľovskom Afganistane. Ako 16ročný spolu so spolužiakmi odcestoval do bývalého Československa, aby mohol splniť svoj sen - študovať medicínu. Keď v Košiciach promoval, situácia v Afganistane už bola natoľko zlá, že sa vrátiť domov k rodine nemohol. Ostal na Slovensku. Založil tu vlastnú ambulanciu, oženil sa a má deti. Bohužiaľ, ako mnohí kvôli vojne prišiel o časť rodiny. Teroristi mu zabili brata.



Narodil som sa v roku 1968 v Kabule, do kráľovského Afganistanu, teda do čias, keď sme mali kráľa. Mal som 5 rokov, keď v mojej krajine nastal prevrat. Mal som 10 rokov, keď sa začala vojna v Afganistane, vtedy v roku 1978 dostali k moci prosovietske strany a prišli Rusi.

Po skončení vojenského gymnázia v Kabule, v čase, keď som mal necelých 17 rokov. Ja a skupina mojich spolužiakov z Afganistanu dostali možnosť odcestovať do bývalého Československa. Vtedy bola u nás pri moci ešte prokomunistická vláda a Československá socialistická republika, ktorá ju podporovala, umožňovala Afgancom študovať v ČSSR. V tom čase to bola prestíž. Mojm snom bolo štúdium medicíny. A tak po jazykovom kurze v Bratislave som sa šesť rokov vzdelával na lekárskej fakulte v Košiciach.

V čase, keď som odchádzal boli v Afganistane Rusi a bol pomerne pokoj. Ženy neboli zahalené, žilo sa veselšie, hlavne v Kábule a väčších mestách, ale aj v tom čase bolo všade vojsko, tanky, zákazy nočného vychádzania a frontové línie vo viacerých mestách.

V 1992 po úspešnom ukončení štúdia na LF v KE som sa chcel vrátiť do Afganistanu, mal som už z Afganského veľvyslanectva v Prahe aj letenky presne na 26.7.1992 z Prahy. Nechcel som zostať tu, chcel som sa vrátiť do Afganistanu a robiť tam lekára v Kábulskej veľkej Univerzitnej nemocnici blízko nášho domu alebo vo veľkej významnej vojenskej nemocnici v Kábule, čo bol môj sen od detstva.

Bohužiaľ, v tom čase zvrhli prezidenta Dr.Najiba, dostali sa k moci mudžahídovia. Vypukli bratovražedné boje medzi jednotlivými ozbrojenými skupinami. V Kábule zomrelo veľa ľudí. Bola to veľká občianska vojna To bol hlavný dôvod, prečo som zostal na Slovensku. Dovtedy som ani nerozmýšľal, že tu zostanem, chcel som sa vrátiť naspäť do Afganistanu. Moji rodičia mi napísali, že utiekli do Pakistanu, s tým, aby som sa určite nevrátil domov. Bola to obdobná neistá situácia presne ako teraz, potom prišli Talibanci a bola ešte horšia situácia.

V tom istom roku som nastúpil ako lekár na infekčné oddelenie do Rimavskej Soboty. Nakoľko som chcel robiť chirurgický odbor a urológiu, nakoniec sa mi podarilo dostať k urológii. Dovtedy som ani nevedel, že Rimavská Sobota existuje. Napísal som viaceré žiadosti do rôznych miest a odtiaľto sa mi ozvali, že majú pre mňa miesto. A odvtedy sa Rimavská Sobota stala pre mňa druhým Kábulom. Medzitým som sa tu oženil, prišli deti a boli iné starosti ako Afganistan.

Po získaní atestácií prvého a druhého stupňa z odboru urológie som v roku 2002 som založil neštátnu urologickú ambulanciu. Okrem toho som začal podnikat' v poskytovaní iných zdravotníckych služieb – dopravná zdravotná služba a lekárska služba prvej pomoci, ktoré som postupne rozširoval v regióne Tornaľa, Revúca, Hnúšťa a Rimavská Sobota. Donedávna som zamestnával vyše 80 ľudí. V roku 2015 som časť podniku predal a dnes zamestnávam asi tak do 30 ľudí. Doteraz pôsobím ako lekár v urologickej ambulancii, kde poskytujem služby pre Rimavskú Sobotu a široké okolie.

Občas som aj rozmýšľal, že sa do Afganistanu vrátim. Ale vždy boli nejaké starosti, atestácie a nedôvera voči stabilite v Afganistane do roku 2010 a po roku 2010 sa situácia postupne zhoršila, takže už som nad tým veľmi nerozmýšľal. Ale občas som tam chodieval, poprvykrát až v roku 2003, keď v Afganistane už pôsobili zahraničné spojenecké vojská.

Stále som mal v Afganistane s kompletnú rodinu. Aj brata, ktorý bol veliteľ väčšieho vojenského oddielu. Môj brat bojoval proti nim čestným spôsobom a chcel zbaviť svet tohto moru. Ale bohužiaľ, teroristom sa podarilo dostať k najbližším členom jeho ochranky a brutálnym spôsobom ho zabiť. Potom, ako mi zabili brata, nastali rôzne situácie, ktoré moju rodinu ohrozovali na živote. Okrem celkovej situácie v

Afganistane, ktorá bola zo dňa na deň horšia a horšia. Stav v krajine bol a stále je katastrofálny. Rodinu sa mi podarilo dostať na Slovensko, do bezpečia. Teraz sú u mňa a žijú so mnou.

<https://www.topky.sk/cl/10/2169627/ROZHOVOR-Lekar-Obaidullah-z-Afganistanu--Taliban-mi-zabil-brata--Pandemiu-na-Slovensku-politici-zneuzivaju>

<https://dennikn.sk/blog/386165/mir-obaidullah-ak-v-zdravootnictve-este-nieco-funguje/>

<https://zurnal.pravda.sk/rozhovory/clanok/598420-obaidullah-mir-taliban-si-nemoze-dovolit-pachat-zlociny-ako-kedysi/>



Pavel Eli Vago



Ako dvanásť ročný bol nútený rozdeliť sa od rodičov a spolu so sestrou sa skrývať v horách v okolí Martina a Vrútok. Ako jeden z mnohých, aj Eli bol spolu s rodinou súčasťou celosvetovej dehumanizácie a potupy, len kvôli svojej Židovskej národnosti. Putoval odkázaný sám na seba s kúskom šťastia, ktoré jeho a jeho rodinu sprevádzalo počas rokov. Pavel Eli Vago, je skvelým príkladom odpustenia, vytrvalosti, racionality a sebazaprenia. Narodil sa 14.4.1930 v meste Bytča. V rokoch 1940-41 sa sloboda jeho detstva začala okliešťovať. *„Mňa ako dieťa často naháňali starší nežidovskí chlapci. Chceli ma zbiť. Niekedy sa im to aj podarilo. Keď nebili, tak pokrikovali: „Tu je Žid!“.* Mám na to hnusné spomienky, ešte aj dnes mi behá mráz po chrbte.“ Situácia sa rapídne zhoršovala, na jar 1942 sa začali prvé transporty. Rodina sa musela rozdeliť. *„Povedali nám, aby sme išli smerom na Martin a skrývali sa. Aby sme nešli hlavnými cestami. Vtedy sa mi tie túry zúročili. Túlali sme sa dvaja so sestrou. Ona spočiatku plakala, ja nie. Vždy som bol optimista. Ukrývali sme sa v lese a prespávali v opustených domoch. Príležitostne sme prosili dedinčanov o polievku. Inak sme sa živili lesnými plodmi.“* Na jeseň 1942 zišli súrodenci z hôr do Martina, aby našli jedlo. V meste ich však našiel žandár a s veľkým rizikom a ľudskosťou ich vzal do žalára, kde by sa mohli v teple najesť. *„Ale veliteľ o tom nechcel nič počuť. Nechcel mať deti v žalári. Dal nám doklady a peniaze a poslal nás preč.“* Vybrali sa hľadať starého otca vo Vrútkach, ktorý bol spolu s ich strýkom Arturom, chránený Prezidentskou výnimkou. *„Mali sme takú dohodu, že v prípade razie sa ukryjeme v skrini na šaty. Jedného dňa prišiel žandár. Lenže ja som urobil osudovú chybu. Zabudol som pred skriňou papuče a boli sme odhalení...Kvôli mojim zabudnutým papučiam sme sa ocitli v pracovnom tábore pre Židov v Seredi.“* Tento fakt sa môže zdať hrôzostrašný, no ukázalo sa, že Eli s Ester mali šťastie. V tábore stretli okrem iných detí aj svojho ocka. *„Pre deti bolo v tábore jednoduchšie ako pre dospelých. Nás nebili. Maximálne sme dostali facku... Ješť nám dávali toľko, aby sme neboli hladní. Okrem zákazu vychádzať po siedmej hodine večer si nepamätám na žiadne prísnejšie nariadenia. Keď vo vedení tábora vystriedali gardistov žandári aj režim bol voľnejší, boli to korektnejší ľudia.“* Koncom augusta 1944 sa rodina Vagovcov dostala z tábora von. Spolu s ďalšími dvoma rodinami, rodinou Seidnerovcov, Mayerovcov a Irmou Gesheitovou. Ťažké podmienky v horách, hlad a zima, donútili rodiny zísť do dedín. Pán Vaculčiak im nielen dal jedlo ale zaviedol ich do bezpečia-do chatky v horách, pri ktorej bol dokonca aj potôčik, tu sa schovávali takmer až do konca vojny. Valika Vaculčiaková pravidelne putovala

14 kilometrov so zásobami jedla pre rodiny. Od Eliho nebola oveľa staršia a kvôli ako-takej ochrane nosila revolver. Pred koncom vojny bol okupovaný aj dom Vaculčiakovcov, takže nemohli dodávať potraviny rodinám. Eli emigroval do Izraela v roku 1949 a po revolúcií sa opäť vrátil na Slovensko. *„S Vaculčiakovými sme po rokoch opätovne nadviazali kontakt. Za ich obetavosť, riskovanie života a veľkú pomoc, ktorú nám počas prenasledovania Židov poskytli, obdržali v roku 2003 izraelské štátne vyznamenanie Spravodliví medzi národmi.“* Napriek tomu, že bol Eli mesiace bez domova povedal : *„Matka zomrela. Ona mala 37 rokov...Nevedel som onoho času, že keď zomrela, že strácam domov. Keď strácam mamu, strácam domov.“*

Alžbeta Bravčoková

Zdroje:

<https://www.youtube.com/watch?v=HEN4FuDmK4M>

<http://edah.sk/family/eli-vago/137/>

<https://dennikn.sk/minuta/2037744/>

WARIS DIRIE

Waris Dirie pochádza zo Somálska. Stala sa modelkou, herečkou a neskôr spisovateľkou a významnou bojovníčkou za ľudské práva. Po ukončení kariéry modelky sa stala ambasádorkou OSN. Na základe vlastnej životnej skúsenosti sa rozhodla otvorene rozprávať a bojovať proti ženskému pohlavnému zmrzačovaniu – ženskej obriezke. Sama sa totiž stala kvôli národným zvykom jej obeťou. Mala vtedy len päť rokov. „*Ked' hovorím o obriezke, hovorím v mene miliónov malých dievčat, ktorým sa tieto zverstvá stávajú každý deň,*“ povedala v jednom z rozhovorov.



Dieťa púšte

Moja rodina bola kmeňom pastierov v somálskej púšti. A ako dieťa, sloboda, ktorú som mala pri spoznávaní prírodných pamiatok, zvukov a vôní, bola čistá radosť. Sledovali sme levy ako sa ohrievajú na slnku. Behali sme so žirafami, zebrami a líškami. Prenasledovali sme hyraxy - zvieratá veľkosti králika - cez piesok. Bola som taká šťastná.

Postupne sa tie šťastné časy vytratili. Život sa stal ťažším. Keď som mala päť rokov som zistila aké je to byť africkou ženou, aké je to bezmocne žiť a trpieť.

Ženy sú chrbtovou kosťou Afriky; robia väčšinu práce. Ženy sú však bezmocné robiť rozhodnutia. Nemôžu nič povedať, niekedy ani to, koho si vezmú.

V čase, keď som mala okolo 13 rokov, som mala tieto tradície naplniť. Už som viac nebola malé dievčatko, bola som rýchla a neskutočne silná. Neostávalo mi nič iné iba trpieť. No tento krát som sa rozhodla že utečiem.

Moja nočná mora sa začala, keď môj otec oznámil, že sa idem vydávať. Musela som konať rýchlo, povedala som mame, že chcem utiecť. Mojm plánom bolo nájsť tetu, ktorá žila v Mogadiše, hlavnom meste, na mieste, kde som nikdy nebola. Kým môj otec a zvyšok rodiny spali, mama ma zobudila a povedala: "Už chod'."

Poobzerala som sa okolo seba, ale nebolo tam nič, čo by som si mohla vziať – žiadna voda, mlieko ani jedlo. Bosá a len v šatke prehodenej okolo seba som teda utiekla do čiernej púštnej noci.

Nevedela som, ktorý smer vedie do Mogadiša; Len som bežala. Najprv pomaly, lebo som nevidela. Ale keď sa obloha rozžiarila, bol som preč ako gazela. Bežala som celé hodiny.

Na poludnie som cestovala hlboko do červeného piesku. Krajina sa tiahla do večnosti. Hladná, smädna a unavená som spomalila a kráčala.

Keď som premýšľala, čo sa bude diať ďalej, počula som: "Waris... Waris...." Otcov hlas sa ozýval všade okolo mňa! Bola som vystrašený. Vedela som že keby ma chytil, prinútil by ma vydať sa za muža ktorého som nepoznala.

Aj keď som mala náskok, otec ma vystopoval tak, že sledoval moje stopy cez piesok. Bol blízko.

Začala som utekať. Obzrela som sa a videla som ho prichádzať cez kopec. Aj on si ma všimol. Vystrašená som bežala rýchlejšie. Bolo to, ako keby sme surfovali na vlnách piesku.

Bežala som, kým slnko nezapadlo a noc bola taká čierna, že som nevidela. V tom čase som už hladovala a nohy mi krvácali. Sadla som si, aby som si oddýchla a zaspala pod stromom.

Mogadiš

Po niekoľkých týždňoch na úteku sa Waris dostala do prístavného mesta v indickom oceáne Mogadišu. Na ceste stretla bratrancov a sesternice ktorý jej poskytl prístrešie a dali jej peniaze na dokončenie cesty. Keď sa dostala do mesta pýtala sa na sestru ktorá bývala v neďalekom susedstve. Konečne prišla do malej chatrče kde bývala jej sestra ktorá jej poskytla útočisko a vypočula si jej príbeh, vedela že ju pochopí.

Sestra jej poskytla útočisko, no po dlhšom čase sa ukázalo že sestry si nie sú vôbec podobné. „Správala sa ku mne panovačno, bola ku mne taká istá ako k tomu malému dievčatku, ktoré opustila pred piatimi rokmi.“

Waris mala v meste viac príbuzných, preto išla navštíviť aj tetu Sahru, ktorá jej dovolila žiť s jej rodinou, pomáhala s domácimi prácami a ukázalo sa že jej to ide.

Bála sa nechať svoju mamu bez pomoci, no ako náhradu sa snažila jej poslať aspoň nejaké peniaze.

Začala si hľadať robotu, zastavila sa na stavenisku kde presvedčila robotníkov že vie nosiť piesok rovnako dobre ako muži. V práci vydržala mesiac, pracovala ako stavebný robotník, celé dni nosila ťažké materiály. Našetrila 60 dolárov ktoré poslala cez známú mame, no tá z peňazí nevidela ani cent.

Waris znovu začala pracovať pre svoju tetu ako upratovačka v tetinom dome.

Deň keď som sa stala ženou

V nomádskej kultúre, ako je tá, v ktorej som vyrastala, nie je miesto pre nevydatú ženu, takže matky cítia, že je ich povinnosťou zabezpečiť, aby ich dcéry mali tú najlepšiu možnú príležitosť získať manžela.

A keďže v Somálsku prevláda múdrosť, že medzi nohami dievčatá sú zlé veci, žena je považovaná za špinavú, presexuálnu a nemanželskú, pokiaľ jej tieto časti – klitoris, malé pysky a väčšinu veľkých pyskov – nie sú odstránené. Potom sa rana zašije a zostane len malý otvor a jazva na mieste, kde boli pohlavné orgány - prax je nazývaná infibulácia.

Zaplatiť cigánke za túto obriezku je jedným z najväčších výdavkov, ktoré domácnosť podstúpi, no považuje sa to za dobrú investíciu. Bez nej sa dcéry nedostanú na manželský trh.

Skutočné detaily rituálneho rezania sa dievčatám nikdy nevysvetlia - je to záhada. Len viete, že keď príde váš čas, stane sa niečo zvláštne. Výsledkom je, že všetky mladé dievčatá v Somálsku netrpezlivo očakávajú obrad, ktorý bude znamenať, že sa stanú ženou. Pôvodne k tomuto procesu dochádzalo, keď dievčatá dosiahli pubertu, ale postupom času sa to vykonávalo na mladších a mladších dievčatách.

Raz večer, keď som mal asi päť rokov, mi mama povedala: "Tvoj otec narazil na cigánku. Mala by tu byť každý dňom."

V noci pred mojou obriezku rodina okolo mňa urobila zvláštny rozruch a na večeru som dostala jedlo navyše. Mama mi povedala, aby som nepila príliš veľa vody ani mlieka. Vzrušením čo sa

bude diať som nemohla ani spať. Obloha bola ešte tmavá. Schmatla som svoju malú prikrývku a ospalo som sa potkýnala za ňou.

Vyšli sme na kopec. "Počkáme tu," povedala mama a sadli sme si na studenú zem. Deň bol čoraz svetlejší; čoskoro som počula cvakanie-cvakanie sandálov cigánky. Potom, bez toho, aby som videl jej približovanie, bola hneď vedľa mňa.

"Sadni si tam." Ukázala na plochý kameň. Neprebiehala žiadna konverzácia. Bola prísne obchodná.

Mama ma postavila na skalú. Sadla si za mňa a pritiahla si moju hlavu na hrud', nohami si ma obkročmo držala. Obtočila som ruky okolo jej stehien. Medzi zuby mi vložila kúsok koreňa zo starého stromu. "Zahryzni sa do toho."

Mama sa naklonila a zašepkala: "Skús byť dobrým dievčaťom, zlatko. Buď statočná pre mamu a pôjde to rýchlo."

Nazrela som medzi nohy a uvidela cigánku. Stará žena sa na mňa prísne pozrela s mŕtvym výrazom v očiach a potom sa prehrabla v starej kobercovej taške. Dlhými prstami siahla dovnútra a vylovila zlomenú žiletku. Na zubatom okraji som videla zaschnutú krv. Napľula naň a utrela si ju do šiat. Kým ju drhla, môj svet potemnel, keď mi mama zaviazala oči páskou.

Ďalšia vec, ktorú som cítila, bolo odrezanie môjho mäsa. Počula som, ako čepeľ prerezáva moju kožu tam a späť. Ten pocit bol neopísateľný. Nehýbala som sa a hovorila som si, že čím viac sa budem priečiť, tým dlhšie bude mučenie trvať. Nohy sa mi, žiaľ, začali nekontrolovateľne chvieť a triasť samy od seba a ja som sa modlila: Prosím, Bože, nech je to rýchlo za nami. Čoskoro to bolo, pretože som omdlela.

Keď som sa zobudila, mala som dole pásku z očí a videla som, že Rómka vedľa nej nahromadila trnie z akácie. Použila ich na prepichnutie dier v mojej koži a potom cez diery prepichla silnú bielu niť, aby ma zašila. Moje nohy boli úplne znecitlivené, ale bolesť medzi nimi bola taká intenzívna, že som si priala zomrieť.

Moja pamäť sa v tom okamihu končí, kým som neotvorila oči a žena bola preč. Nohy som mala zviazané pásikmi látky od členkov až po boky, takže som sa nemohla hýbať. Otočil som hlavu ku skale; bolo to zaliate krvou, ako keby tam zabili zviera. Navrchu ležali kúsky môjho mäsa a sušili sa na slnku.

Vlny horúčavy mi šľahali do tváre, kým ma moja matka a staršia sestra Aman neodvliekli do tieňa kríka, kým mi dokončovali prístrešok. Toto bola tradícia; pod stromom bola pripravená chatka, kde by som najbližších pár týždňov oddychovala a zotavovala sama.

Po hodinách čakania som umierala, aby som si mohla uľaviť. Zavolala som sestru, ktorá ma prevälila na bok a vyhrabala malú dieru do piesku. "Pokračuj," povedala.

Prvá kvapka štípala, ako keby mi pokožku rozožrala kyselina. Potom, čo ma cigánka zašila, ostal jediný otvor na moč – a neskôr na menštruačnú krv – miniatúrna dierka s priemerom zápalky.

Ako sa dni vliekli a ja som ležala vo svojej chatrči, nakazila som sa a mala som vysoké horúčky. Zmizla som a stratila som vedomie. Mama mi nosila jedlo a vodu na ďalšie dva týždne.

Ležala som tam sama so zviazanými nohami a nemohla som robiť nič iné, len sa čudovať, prečo? Načo to všetko bolo? V tom veku som sexu nerozumela. Vedela som len to, že ma zmrzčili s povolením mojej matky.

Trpela som následkom mojej obriezky, ale mal som šťastie. Mnoho dievčat zomiera na smrť, šok, infekciu alebo tetanus. Vzhľadom na podmienky, v ktorých sa zákrok vykonáva, je prekvapujúce, že ktorákolvek z nás prežije.

Ženská obriezka

Ženská obriezka, alebo mrzačenie ženských pohlavných orgánov spočíva v čiastočnom alebo kompletnom odstránení vonkajších genitálií, ktoré nemá žiadne zdravotné opodstatnenie. Zvyčajne ju vykonáva člen miestnej komunity s použitím noža alebo žiletky a to bez akejkoľvek anestézie. Aj keď je na celom svete vnímaná ako hrubé porušenie ľudských práv, do roku 2030 hrozí až 68 miliónom dievčat na celom svete. Táto praktika sa vykonáva predovšetkým v asi 30 krajinách Afriky a na Blízkom východe. Okrem toho aj v niektorých ázijských a latinskoamerických krajinách a v komunitách pochádzajúcich z týchto regiónov. V EÚ je zakázaná a niektoré štáty ju trestajú dokonca aj vtedy, ak je vykonaná mimo ich územia. Odhaduje sa však, že v Európe žije okolo **600 000 žien ktorým bola obriezka vykonaná**. Ďalším 180 000 v 13 krajinách dievčat hrozí jej riziko. Obriezka sa zväčša vykonáva na dievčatách od raného detstva do 15 rokov. Existovala dávno pred vznikom kresťanstva alebo islamu. Vykonáva sa z viacerých dôvodov, či už ide o spoločenský tlak alebo zvyky. Iní ju ospravedlňujú tým, že ide o znak čistoty alebo krásy. Isté je však, že ide o hlboko zakorenený znak nerovnosti medzi pohlaviami.

Slúžka v Londýne

Jedného dňa prišiel do domu tety Sahri somalský ambasádor Mohammed Chama Farah, ktorý bol ženatý s ďalšou sestrou Warisinej mamy. Hľadal slúžku ktorá pôjde s jeho rodinou do Londýna kým začne svoje štvorročné diplomatické obdobie. Waris nevedela kde je Londýn, len vedela že je

to ďaleko a to bolo miesto kde práve teraz chcela byť. Od strýka Mohammeda Waris dostala pas, ktorý si po príchode do Londýna ukryla do plastového vrečka a zahrabala v kvetináči, aby ju jej rodina nemohla poslať naspäť do Somalska.

Waris sa na niekoľko rokov stala slúžkou pre strýka a jeho rodinu v Londýne.

Keď strýko oznámil že po štyroch sa rodina sťahuje opäť do Somalska Waris nebola vôbec nadšená, rodine tvrdila že stratila pas a tak sa nemá ako vrátiť domov. Presvedčila ich že bude v poriadku aj keď ju nechajú v Londýne.

Neverila že by ju jej rodina len tak opustila ale v tom stála na chodníku a mávala im na pozdrav.

Cesta k lepšiemu životu

V roku 1987 sa Waris zamestnala v podniku McDonald's kde ju objavil fotograf Terence Donovan. Ponúkol jej možnosť fotiť pre Pirelliho kalendár na rok 1987. To bol začiatok jej modelingovej kariéry, po tejto príležitosti pracovala pre svetoznáme značky.

V roku 1995 natočila spoločnosť BBC o jej modelingovej kariére dokumentárny film – Nomádka v New Yorku. V roku 1998 napísala svoju prvú knihu – autobiografický román s názvom Púštny kvet.

V roku 1997 sa Waris rozhodla ukončiť svoju modelingovú kariéru a začala sa plne venovať boji proti ženskému pohlavnému zmrzačeniu. V tom istom roku sa tiež stala mimoriadnou veľvyslankyňou OSN zameranou na boj proti ženskej obriezke.

„Telá žien boli vždy bohužiaľ bojiskom. Vždy je to o tom, ako chcú muži ovládať telá žien.“

Roosje Glaser

Roosje Glaser bola židovka - uznávaná učiteľka tanca a vlastníčka tanečnej školy pred a počas 2. svetovej vojny. Narodila sa 10. septembra 1914 v Holandsku do pomerne bohatej rodiny. Prežila holokaust a písala si denník v ktorom je zapísané, čo sa jej stalo.



V roku 1936 sa zaľúbila a vzala si jej žiaka tanca, Lea. Bývali spolu u jeho brata. V tej dobe už bol Hitler pri moci a Leo aj s jeho bratom zastávali nacizmus. Leov brat Roosje neznášal lebo bola židovka a po čase sa zmenil aj Leo a spoločne ju urážali a ubližovali jej, čo viedlo k rozvodu.

10.5.1940 nacistické Nemecko napadá Holandsko. 14.5.1940 Holandsko nezvláda útok Nemecka a padá pod jeho okupáciu. S okupáciou Holandska Nemeckom sa mení v celej krajine aj jeho charakter a zavádzajú sa nové pravidlá.

Židia sú v Holandsku čoraz obmedzovanejší a Roosje nemôže mať rádio, chodiť na trh, cestovať a navštevovať niektoré podniky. Ona tieto nariadenia nerešpektuje a chodí do rôznych podnikov, prenajíma sály a všelikde celkovo chodí. Svoju školu musela zavrieť na rôznych miestach po štáte, kde mala pobočky kvôli nariadeniam, ale tajne vedie školu pre malú skupinu ľudí doma v podkroví. Darí sa jej a usporiada karneval, z ktorého sa fotka dostane do novín.

2.5.1942 zaviedli v Holandsku Dávidovu hviezdu, ktorú odmieta nosiť. Taktiež si z občianskeho preukazu zmazala aj veľké „Ž“, lebo veľa cestovala, chodila do reštaurácií a do kina, čo židia nemohli.

Jedného dňa si našla v schránke úradnú obálku s predvolaním na Vyšetrovacie oddelenie pre poskytnutie informácií. Jej ex-manžel ju udal, že nenosí túto hviezdu. 6 týždňov bola väznená. Keď sa vráti domov, situácia okolo židov je čoraz horšia. Židia musia odovzdať šperky a peniaze do banky, ktorá je kontrolovaná nemeckými okupantmi. Muži (vrátane jej otca), ktorí sú hlavou rodiny sa musia prihlásiť do táborov nútených prác.

6.10.1942 na ňu doma čaká policajt, ktorý dostal príkaz na zatknutie od holandskej bezpečnostnej polície SiPo (Sicherheitspolizei). Celá rodina bola poslaná na výsluch a z tade ich posielajú do tranzitného tábora vo Westerborku v Holandsku, kde sa stretli s otcom, ktorý tam bol deportovaný. Sú zaradený k „S“ prípadom – osoby, ktoré neposlúchli výzvu na presun do tábora, ktorá im bola predtým oznámená.

V tábore sa dostane na pozíciu sekretárky policajného pracovníka. Bola to veľmi dobrá robota. Jej pošta nepodlieha cenzúre do Januára 1943.

10.9.1943 bola deportovaná do Poľska. 16.9.1943 tam dorazila a poslali ju do tábora Auschwitz 1. Nemohla si so sebou zobrať žiadne veci. Všetky ženy boli ostrihané dohola. Dostáva väzenské tetovanie a oblečenie. Aby prežila, používa priezvisko po bývalom manželovi katolíkovi. Zaradili ju do desiateho bloku, kde vykonávali na ženách pokusy Dr. Mengele a Dr. Carl Glauberg. Najskôr boli pokusy krátke – odbery krvi, niekedy ich porezali a pichali im experimentálne látky. Pokusy sa však zhoršovali. Raz jej sterilizovali maternicu, čo ju veľmi bolelo a prišla tým o možnosť mať niekedy deti a o pár dní na to ju infikovali týfusom. Po infikovaní jej odobrali krv pre výsledky a podali jej protilátky. Doktor potom odišiel do druhého tábora a keď sa vrátil, dostala na výber. Buď podpíše dobrovoľnú účasť na testoch alebo ju presunú do tábora Auschwitz Birchenau. Odmietla.

Po príchode do tábora dostáva prácu v plynových komorách. Musí upokojsť ľudí, ktorí sa idú „sprchovať“ a po ich smrti telá odnášať kde jej povedia. Sústreďuje sa iba na prežitie, čo sa jej darí, ale po šiestich týždňoch zbadala v plynovej komore mŕtvolu svojej neteri. Uvedomí si, že to takto nezvláda a poprosila vedúceho, či by ju nepreradil do Zväzovej fabriky. Mala obrovské šťastie, že ju nenechal popraviť a preradil ju. Každé tri mesiace bolo „komando“, ktoré robilo v plynových komorách vymenené za nové a staré bolo poslané do plynových komôr.

Vo fabrike vyrábala súčiastky do ručných granátov a nábojnice. Niektoré strážničky ju bili a posmievali sa jej. Niekedy sa stávalo, že jej fabriku bombardovalo letectvo. Mala šťastie a všetky nálety prežila. Po čase sa vo fabrike uvoľní miesto v administratíve, na ktoré sa dostala a tam sa k nej správali lepšie lebo ovládala nemecký jazyk.

18.1.1945 sa začala evakuácia tábora, lebo sa k nemu blížili ruské jednotky. Roosje mala znova šťastie. Prežila omrzliny so zčernanými prstami a škvrnitý týfus, na ktorý už neboli protilátky. Mala šťastie, že mala falošnú identitu a po presune z Poľska do Hamburgu ju zachránil švédsky Červený kríž. Táto organizácia sa dohodla s nacistami, že škandinávskych väzňov môžu prepustiť z táborov.

Počas jej väznenia mala hrozné šťastie prakticky vo všetkom. Jej charakter jej zachránil život. Bola veľmi šikovná, pribojná, stála problémom čelom, nikdy sa nebála a mala v táboroch dobré známosti, ktoré si sama vybudovala. Z vagónu, ktorým prišla do Osvienčimu prežilo len osem ľudí. Po tom všetkom 8.12.1945 udala za zradu svojho bývalého manžela Lea Politickej vyšetrovacej divízii. Zomrela 6.1.2000 v Štokholme.

Zdroje: Kniha – Tanec s nepriateľom, Autor: Paul Glaser, ISBN: 9788081640308

